

KielestÄ kiinni – monikielisen lukiolaisen survival guide

Tukea, vinkkejÄ ja materiaalia monikielisille lukiolaisille, heidÄn huoltajilleen ja opettajille.

*KielestÄ kiinni - monikielisen lukiolaisen survival guide -sivusto on tarkoitettu sinulle **monikielinen opiskelija, opiskelijan huoltaja tai opettaja.***

Sivuston on tarkoitus tarjota lukio-opintoja helpottavia työkÄluja, kuten vinkkejÄ esseen kirjoittamiseen sekÄ kielivinkkejÄ arkeen.

Opiskelijana löydät sivustolta apua reaaliaineiden esseiden kirjoittamista varten. Lisäksi sivustolla on vinkkejÄ kielen harjoitteluun arjessa. Voit esimerkiksi ladata S2-preppauspassin ja tehdä tehtÄviä omaan tahtiin itsenäisesti. Tämä takuulla tukee ja kehittää kasvavaa kielitaitoasi!

Huoltaja saa sivuston kautta tietoa S2-opetuksesta usealla eri kielellÄ.

Opettajalle sivusto tarjoaa tietoa kielitietoisuudesta ja antirasismista. Materiaali voi hyödyntÄÄ esimerkiksi oman lukiosi koulutusmateriaalina. Lisäksi löydät sivustolta vinkkejÄ oppitunnin suunnitteluun ja järjestÄmiseen nimenomaan kielitietoisuuden näkökulmasta. Lisäksi löydät sivustolta tehtÄväesimerkkejä ja ohjeet S2-preppauspassin käyttöön omassa lukiossasi. Esittelemme myös kaksi syventÄvÄÄ S2-opintojaksoa, jotka olemme toteuttaneet hankkeen puitteissa omassa lukioissamme.

Voit ladata (ja halutessasi tulostaa) sivustolta S2-preppauspassin, jonka avulla monikieliset opiskelijasi voivat opiskella suomea itsenäisesti vapaa-ajalla.

Toivomme, että sivustosta on sinulle hyötyÄ!

OPISKELIJALLE

S2-PREPPAUSPASSI

S2-preppauspassi on työkalu suomen kielen omatoimiseen opiskeluun lukiolaisille. Sen avulla opiskelija voi harjoitella itsenäisesti mm. suomen kieleen ja kulttuuriin liittyviä taitoja.

Preppauspassissa on viisi osa-aluetta. Opiskelija suorittaa jokaisesta osasta omien tavoitteidensa mukaisesti tietyn määrän tehtäviä.

Osa-alueet:

- *Katsominen ja puhuminen*
- *Kuunteleminen ja kirjoittaminen*
- *Puhuminen ja kirjoittaminen*
- *Lukeminen ja kirjoittaminen*
- *Kirjoittaminen*

Opiskelija tekee tehtäviä itsenäisesti ja palauttaa ne sovitun ajanjakson aikana vastuopettajalle, joka käy tehtävät läpi, antaa tarvittaessa palautetta ja merkitsee tavoitteiden täytyttyä suoritusmerkinnän. Tehtäviä voi palauttaa opettajan toiveiden mukaisesti yhden tai muutama tehtävä kerrallaan tai vasta sitten, kun kaikki tehtävät on tehty.

Jokainen lukio päättää mille opintojakson koodille opintopisteet merkitään.

Esimerkki Helsingin kielilukion toimintamallista:

S2-opiskelija saa preppauspassin heti lukuvuoden alussa. Aikaa tehtävien tekemiseen on koko lukuvuosi. Sopiva eteneminen on yksi tehtävä per viikko.

*Opiskelija tekee kaikki **37 tehtävää** ja saa **2 opintopistettä**.*

*Opiskelija tekee **viisi 1-tason** tehtävää, **viisitoista 2-tason** tehtävää ja **kaksi 3-tason** tehtävää ja saa **1 opintopisteen**. Preppauspassin opintopisteet merkitään S220-opintojaksoon.*

S2-preppauspassille on luotu oma Google Classroom -alusta, jonne tehtäviä on voinut palauttaa yhden tai useamman kerralla.

ESSEEHOJEITA REAALIAINEISIIN

Harva pystyy oppimaan pelkästään **lukemalla**. Luettua tekstiä on **työstettävä** uudelleen esimerkiksi rakentamalla **käsittekarttoja** tai **piirroksia**, keräämällä tärkeimpiä **käsitteitä**, **opettamalla** aiheen jollekin toiselle, tekemällä aiheesta **kysymyksiä** ja **vastaamalla** omiin tai kaverin kysymyksiin tai tekemällä omin sanoin **muistiinpanoja**.

Ennen esseen kirjoittamista

1. Lue tehtävänannon verbi(t) (esim. tulkitse, vertaile, pohdi).

Kirjoita paperille, mitä tehtävässä pitää tehdä.

HUOM! Tehtävänannossa saattaa olla monta kysymyssanaa (esim. mitä, miten, miksi?). Kirjoita paperille kaikki kysymykssanat.

Yleisimpiä verbejä/käskysanoja:

Vertaile	<i>Mitä eroa tai mitä samaa asioissa/aineistoissa on?</i>
Pohdi	<i>Käsittele aihetta eri näkökulmista. Mieti, miksi jokin asia tapahtuu? Mitä siitä seuraa?</i>
Arvioi	<i>Esitä oma mielipide ja perustele se huolellisesti.</i>
Tulkitse	<i>Kerro, mitä aineistossa halutaan sanoa. Miten ymmärrät aineiston? Miten sen sisällön voisi selittää?</i>
Analysoi	<i>Jaa asia pienempiin osiin ja kerro niistä. Mitä aineiston/ilmiön eri osat kertovat siitä?</i>

2. Katso, onko tehtävänannossa käsitteitä, joita pitäisi käyttää. Kirjoita paperille myös muut käsitteet, joita aiot käyttää. Muista selittää, mitä ne tarkoittavat.

3. Käy läpi kaikki aineistot ja käytä niitä, jos niin pyydetään.

4. Suunnittele essee ajatuskartan avulla. Suunnittele ensin sisältö, sitten järjestys, jonka mukaan aiot edetä.

5. Käytä yleiskieltä.

Realin esseen rakenne

Johdantokappale. Tässä kappaleessa esitellään esseen **aihe**.

Tässä kappaleessa myös **selitetään tärkeimmät käsitteet**.

Käsittelykappale. Tässä kappaleessa aloitetaan tehtävänantoon vastaaminen. Kerrotaan jokin tärkeä aiheeseen liittyvä asia.

Käsittelykappale. Tässä kappaleessa jatketaan tehtävänantoon vastaamista. Kerrotaan jokin toinen tärkeä, aiheeseen liittyvä asia.

Käsittelykappale. Tässä kappaleessa jatketaan tehtävänantoon vastaamista. Kerrotaan lisää tärkeitä, aiheeseen liittyviä asioita.

Lopetuskappale. Tässä kappaleessa tehdään yhteenveto esseen asioista. Tärkeimmät asiat kerrotaan vielä kerran. Voit myös viitata esim. tulevaisuuteen, ulkomaihin tai

 lausäädäntöön, jos se sopii aiheeseen.

Esseen rakenne

Johdanto: esittele aihe ja selitä käsitteet.

Esittele ja analysoi aineistoja.

Aiheeseen liittyvä asia

Yksityiskohtia:

Aiheeseen liittyvä asia

Yksityiskohtia:

Aiheeseen liittyvä asia

Yksityiskohtia:

Lopetuskappale: kerro vielä tärkeimmät asiat.

i

HISTORIA

HISTORIAN MALLIVASTAUS

1. Mitä tehtävänannossa **pyydetään tekemään?** Etsi **käskyverbi**.

2. Mitä tärkeitä **käsitteitä tai ilmiöitä** tehtävänannossa **mainitaan?** Poimi ja avaa vastauksistasi.

Tarkastele vuoden 1917 tapahtumia **Suomen itsenäistymisprosessin** näkökulmasta

Maailmansota alkoi vuonna 1914, mikä vaikutti paljon **Suomen itsenäistymiseen**. Noina vuosina Suomen kansaa ei kiinnostanut vielä ajatus **itsenäistymisestä**. Venäjä tarjosi paljon töitä suomalaisille muun muassa sotalinnoitusten rakentamisessa ja materiaali- ja vaatetilauksissa. **Itsenäistyminen** olisi siis vienyt monelta suomalaiselta työpaikan alta. Ajatus **itsenäisestä** Suomesta ja myöhemmin myös into sen tavoitteluun ei syntynyt tyhjästä tai yhtäkkiä. Siihen vaikutti muun muassa Suomen autonominen asema Venäjän vallan alla, asia, jota Suomella ei ollut Ruotsin vallan aikaan. Suomella oli jo esimerkiksi oma raha eli **markka**, joka yhdisti omalla tavallaan kansaa.

Suomalaiset eivät juurikaan liittyneet Venäjän armeijaan taistelemaan. Kuitenkin Saksan armeijaan suomalaisia ilmoittautui jo noin 2 000. Jotkut lähtivät Saksaan esimerkiksi taistelukokemuksen tai työn takia, mutta monilla lähtijöillä oli myös taustalla poliittisia syitä. Lähtijöitä kutsuttiin **jääkäreiksi** ja heidän tavoitteensa oli **itsenäisyyden** saaminen. Venäjä pelkäsi, että Saksa hyökkäisi Suomen kautta Pietariin. Olikin jääkäreiden ajatus, että asetuttaisiin Venäjää vastaan, jos saksalaiset saapuisivat Suomeen. Venäläisten silmissä jääkärit olivat pettureita ja sen takia jääkäreiden toiminta ja tavoite olivat salaisia.

Venäjän sotatilanne alkoi huononi ja venäläiset näkivät nälkää ja palelivat kylmässä talvessa. Ahdinko heijastui myös Suomeen, koska Venäjältä tullut tavarantuonti, esimerkiksi viljan tuonti, loppui. Venäjän

tilanteen takia vuonna 1917 keisari Nikolai II syöstiin vallasta ja hänen tilalleen asettui niin sanottu **väliaikainen hallitus**. Kyseessä oli **demokraattinen hallitus**, joka lopetti muun muassa Suomen **venäläistämisen** ja palautti maan entiseen tilaan.

Suomessakin alettiin kiinnostua **vallankumouksesta**. Vallanjakoa mietittiin paljon ja siitä keskusteltiin jopa enemmän kuin **itsenäistymisen** tavoitteesta. Eduskunta päätyi niin sanottuun **valtalakiin**, jolla eduskunta saisi lähes kaiken vallan Suomessa, vain ulko- ja sotilaspolitiikka jäisi Venäjälle. **SPD** ja **Maalaisliitto** olivat tämän aatteen puolella, mutta **RKP** ja Venäjän hallitus olivat sitä vastaan. Niinpä Venäjä hajottikin eduskunnan, koska ei ollut valmis luopumaan vallastaan.

Suomessa oli lähellä syttyä vallankumous, koska valtalaki haluttiin voimaan ja uuden eduskunnan tilalle vanha eduskunta. 15. marraskuuta eduskunta päättikin lopulta asettua Suomen suurimman vallan johtajaksi. Tämä tarkoitti tavallaan valtalain astumista voimaan ja jopa sen laajentumista, koska muun vallan lisäksi eduskunta hallitsisi myös ulko- ja sotilaspolitiikkaa. Tämän takia myös tätä päivää voisi kutsua Suomen **itsenäisyyspäiväksi**, sillä kaikki valta oli nyt Suomella. **Itsenäisyysjulistus** tehtiin kuitenkin vasta 4. joulukuuta ja eduskunta hyväksyi sen 6. joulukuuta äänin 100-88. SPD äänesti tätä vastaan. Syyt liittyivät ulko- ja sotilaspolitiikkaan ja siihen, että sopimus olisi haluttu tehdä Venäjän kanssa yhteisymmärryksessä. SPD ei ollut kuitenkaan itse Suomen **itsenäistymistä** vastaan.

Bolševikkipuolueen johtaja Vladimir Lenin myönsi Suomen **itsenäisyyden** vuoden 1917 viimeisenä tuntina. Sen jälkeen sen hyväksyivät myös esimerkiksi Saksa ja Ranska. Venäjällä ja Saksalla oli omat tavoitteet ja syynsä allekirjoittamisen taustalla. Näin Suomesta tuli **itsenäinen** ja muist riippumaton **tasavalta**.

Beata Holappa

Johdanto

Johdatellaan aiheeseen:

Mistä tilanne lähti liikkeelle (maailmansota 1914)? Suomalaisia ei kiinnostanut vielä itsenäistyminen, mutta ajatus muuttui hiljalleen, kun Suomi sai autonomisen aseman Venäjän vallan alla.

1. käsittelykappale

Tarkastellaan, miten suomalaisia lähti Saksan armeijaan taistelemaan ja miten venäläiset suhtautuivat heihin. Saksan riveissä taistelleilla suomalaisilla jääkäreillä oli tavoitteena Suomen itsenäistyminen.

2. käsittelykappale

Venäjän sotatilanne kurjistui. 1917 Nikolai II syöstiin vallasta ja tilalle asettui väliaikainen hallitus, joka lopetti Suomen venäläistämisen.

3. käsittelykappale

Suomessa kiinnostuttiin vallankumouksesta. Suomen eduskunta päättyi tässä vaiheessa valtalakiin, jonka mukaan vain ulko- ja sotilaspolitiikasta vastattaisiin Venäjällä. Venäjä päättyi hajottamaan eduskunnan.

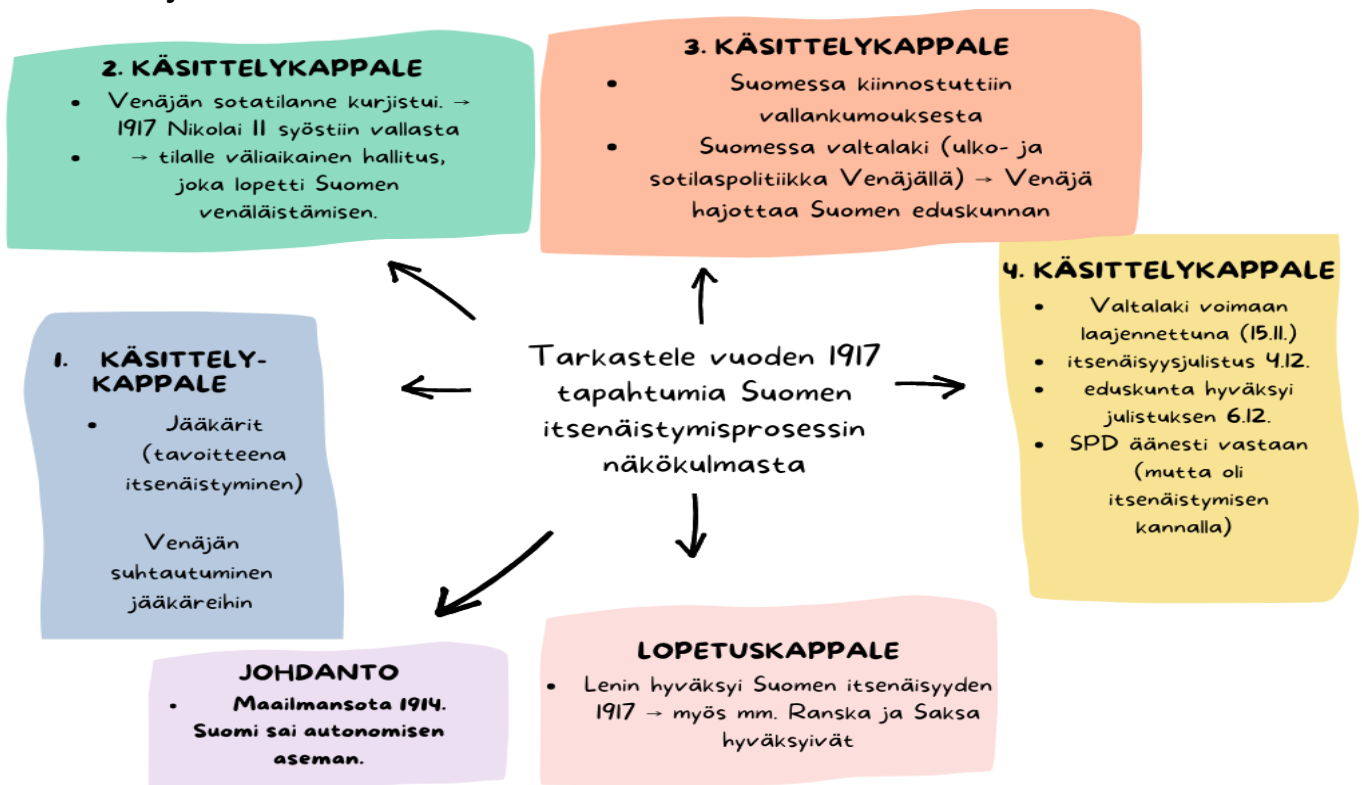
4. käsittelykappale

Valtalaki haluttiin yhä voimaan, mikä oli aiheuttanut Suomessa vallankumouksen. 15. marraskuuta Suomen eduskunta päätti laajennetusta valtalaista, jonka mukaan myös ulko- ja sotilaspolitiikka siirtyisi Suomelle. Itsenäisyysjulistus ja Suomen itsenäistyminen tapahtuivat joulukuun alussa.

5. käsittelykappale (lopetuskappale)

Lenin hyväksyi Suomen itsenäisyyden v. 1917. Tämän jälkeen myös mm. Ranska ja Saksa hyväksyivät sen. Suomesta tuli itsenäisen ja riippumaton valtio.

Esimerkki ajatuskartasta

Historian essee

Tärkeää

- Ajoita tapahtumat ja ilmiöt.
 - ESIM. *Maailmansotien välinen aika oli 1918-1939.*
- Käytä ja analysoi dokumentteja, jos sellaisia on.
Viittaa aineistoon.
 - ESIM. *Pilakuvassa "Hitlerin rauhanpuhe" (1933) sotilaiden ja Hitlerin edessä on hakaristi. Se nostaa esiin Hitlerin aatteen: kansallis-sosialismiin.*
- Selitä syy-seuraussuhteet, eli miksi eri asioita on tapahtunut.
 - ESIM. *Saksan salamahyökkäys Puolaan 1.9.1939 johti siihen, että toinen maailmansota alkoi.*
- Käytä esimerkkejä.
 - ESIM. *Akselivallat hävisivät sodan esimerkiksi siksi, että Saksa teki sodassa useita taktisia virheitä.*

YHTEISKUNTAOPPI

YHTEISKUNTAOPIN MALLIVASTAUS

1. Mitä tehtävänannossa **pyydetään tekemään**? Etsi **käskyverbi**.
2. Mitä **käsitteitä** tehtävänannossa **käytetään**? Poimi ja avaa **vastaustekstissä**. █

Suomalaispoliitikot ja heidän puolueensa merkitty eri väreillä: █ █ █ █ █

Analysoi videoiden 9.A ja 9.B perusteella suomalaispoliitikkojen kannanottoja **EU:n elpymisrahapakettiin** ja pohdi niitä heidän poliittisten taustojensa näkökulmasta.

EU:n elpymisrahapaketti on Euroopan unionin yhteinen, laaja elvytysohjelma, joka perustettiin tukemaan jäsenmaiden taloudellista tilannetta COVID 19 -pandemian aiheuttamien haasteiden jälkeen.

Sanna Marin oli vuosina 2019-2023 **SDP-puolueesta** valittu Suomen pääministeri. Marin ottaa kantaa EU:n elpymisrahapakettiin YLE TV1:n tiedotustilaisuudessa (YLE 21.7.2020). Marinin mukaan EU:n yhteinen elpymisrahapaketti on keino elvyttää Eurooppa koronakriisin aiheuttamista taloudellisista vaikeuksista, ja elvytys on myös Suomen eduksi. Marinin mukaan Suomen tavoitteena oli pienentää elpymisrahapaketin aiheuttamia kuluja ylläpitäen samalla paketin tarjoaman avun suuruutta. Marin vakuuttaa Suomen onnistuneen tavoitteissaan ainakin suurilta osin.

Sanna Marinin poliittinen tausta ja puolue vaikuttavat hänen kannanottoonsa. **SDP** ajaa arvoinaan vapautta, tasa-arvoa ja solidaarisuutta. Puolue korostaa työn ja yhteiskunnan toimivien palveluiden merkitystä, johon kuuluu ihmisten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista huolehtiminen. Puolue on tehnyt yhteistyötä Euroopan Unionin kanssa, sillä se kokee yhteistyön kestäväen yhteiskunnan rakentamisen ja tulevaisuuden kannalta tärkeäksi. EU:n elpymisrahapaketin sopiminen on siis SDP:n jäsenille myönteinen

päätös, sillä se auttaa edistämään puolueen arvoihin kuuluvaa kansan hyvinvointia ja toimivaa yhteiskuntaa. SDP:n vankkana jäsenenä Marin jakaa nämä aatteet. Myös hänen roolinsa Suomen pääministerinä, eli Suomen EU-suhteiden johtajana, voi vaikuttaa hänen suhtautumiseensa EU:hun ja sen päätöksiin.

Sari Essayah on **kristillisdemokraattien** pitkäaikainen kansanedustaja. Essayah kirjoitti tviitissään kokemistaan EU:n elpymisrahapaketin puutteellisuuksista Suomen kohdalla (Twitter, 21.7.2020). Hän kritisoi neuvottelutaktiikkaa ja yhteistä velanottoa, sekä avun jakautumista eri tahoille. Kristillisdemokraatit ajavat arvoinaan perheen merkitystä, lähipäätösperiaatetta ja vastuullista sekä reilua markkinataloutta. Puolue vastustaa velanottoa sekä haluaa Suomen olevan riippumaton ulkomaista - siis myös EU:sta. Näin ollen Essayah on siis puolueensa arvojen kautta kriittinen EU:n elpymisrahapakettia kohtaan pohjautuen taloudelliseen vastuuttomuuteen ja epäreiluun avun jakautumiseen. Kristillisdemokraattinen puolue oli myös elpymisrahapaketti päätöksen aikana **oppositiopuolue**, jolloin sillä ei ollut tarvetta olla samaa mieltä hallituksen kanssa erilaisista päätöksistä. Erityisesti tämän takia Essayah voi olla avoimesti kriittinen.

Ville Niinistö on **vihreiden** kansanedustaja. Tviitissään Niinistö vakuuttaa elpymisrahapaketin olevan suomalaisille eduksi (Twitter 21.7.2020). Hän ei koe EU-yhteistyön olevan merkityksetöntä, sillä se tuo Suomelle lisäarvoa. Vihreät oli **hallituspuolueena** elpymisrahapaketista päättämisen aikana, jolla voi olla vaikutusta puolueen myönteisyyteen elpymisrahapaketin suhteen. Vihreät ajaa puolueena ensisijaisesti luonnonsuojelun ja vihreän tulevaisuuden merkitystä. Muina arvoinaan heillä on koulutus, ihmisoikeudet ja tasa-arvo. Talouden suhteen Vihreät ajavat tasapainoista taloutta, jossa heikko-osaisia autetaan. Puolueen EU-politiikka on myönteinen, ja he haluavat tehdä yhteistyötä ilmastotekojen ja vakaan talouden suhteen. Puolueen jäsenet, kuten Niinistö, siis näkevät elpymisrahapaketin keinona edistää yhteistä hyvinvointia, tasa-arvoa ja tasapainoa.

A-studion jaksossa "EU löysi sovun elvytyspaketista" (Yle Areena, 22.7.2020) **Kokoomuksen** kansanedustaja **Kai Mykkänen** kertoo näkemyksiään EU:n yhteisestä elvytyspaketista. Lähtökohtaisesti on tärkeää huomata Kokoomuksen asema **oppositiopuolueena**. Mykkänen suhtautuu epäluuloisesti varsinkin yhteisen velan ottamiseen, ja haluaa tuoda esiin velkajärjestelyperiaatteista sopimisen. Hänen mukaansa velanottajan kuuluu ottaa itse vastuu veloistaan. Ajatuksen takana on selkeästi Kokoomus-puolueen arvot. Kokoomus ajaa kaikista vahvimpana arvonaan vastuullista kehitystä sekä vapautta. Puolue on usein ollut EU-myönteinen, sillä puolueen arvoihin kuuluu kansainvälinen yhteistyö. Puolueen ajatus vastuun tärkeydestä kuitenkin ylittää monet muut arvot, sillä velanotto nähdään hyvin vastuuttomana. Mykkänen linjaa EU:n elvytysrahapaketin vastuuttomaksi, jolloin hän ei voi tukea sitä ilman muita vastuullisuutta lisääviä sopimuksia.

A-M Honkasalo

Johdanto

Avataan, mitä EU:n elpymisrahapaketilla tarkoitetaan.

1. käsittelykappale

Tuodaan esiin SDP:n puheenjohtajan, Sanna Marinin, myönteistä näkökantaa EU:n elpymisrahapakettiin. Marinin mukaan EU:n elpymisrahapaketti on keino elvyttää Eurooppaa koronakriisin aiheuttamista haitoista.

Hyödynnetään aineistoa.

2. käsittelykappale

Pohditaan, miten SDP:n puolueen arvot ja yhteistyö EU:n kanssa ohjaavat positiivista suhtautumista EU:n elpymisrahapakettiin (puolueen arvot: yhteistyö EU:n kanssa, ihmisten hyvinvointi, turvallisuus ja toimiva, palveluita tarjoava yhteiskunta).

Huomioidaan vielä Sanna Marinin rooli pääministerinä.

3. käsittelykappale

Analysoidaan, miten Sari Essayahin edustama Kristillisdemokraatit toimi EU:n elpymisrahapaketin aikana oppositiopuolueena, mikä vaikutti puolueen näkökantaan.

Pohditaan, miten puolueen arvot tukevat näkemystä EU:n elpymisrahapaketin puutteellisuuksista (arvot: perheen merkitys, lähipäättösperiaate, vastuullinen ja reilu markkinatalous). Puolueen kriittinen suhtautuminen johtunee myös siitä, että puolue vastustaa velanottoa ja haluaa Suomen olevan riippumaton ulkomaista. Hyödynnetään aineistoa.

4. käsittelykappale

Pohditaan syitä sille, miksi Ville Niinistön Vihreät kokee EU-yhteistyön ja samalla EU-elpymisrahapaketin tarpeelliseksi. EU:n elpymisrahapaketti on osa yhteistyötä, joka takaa myös yhteistyön ilmastotekojen, tasa-arvon ja vakaan talouden suhteen.

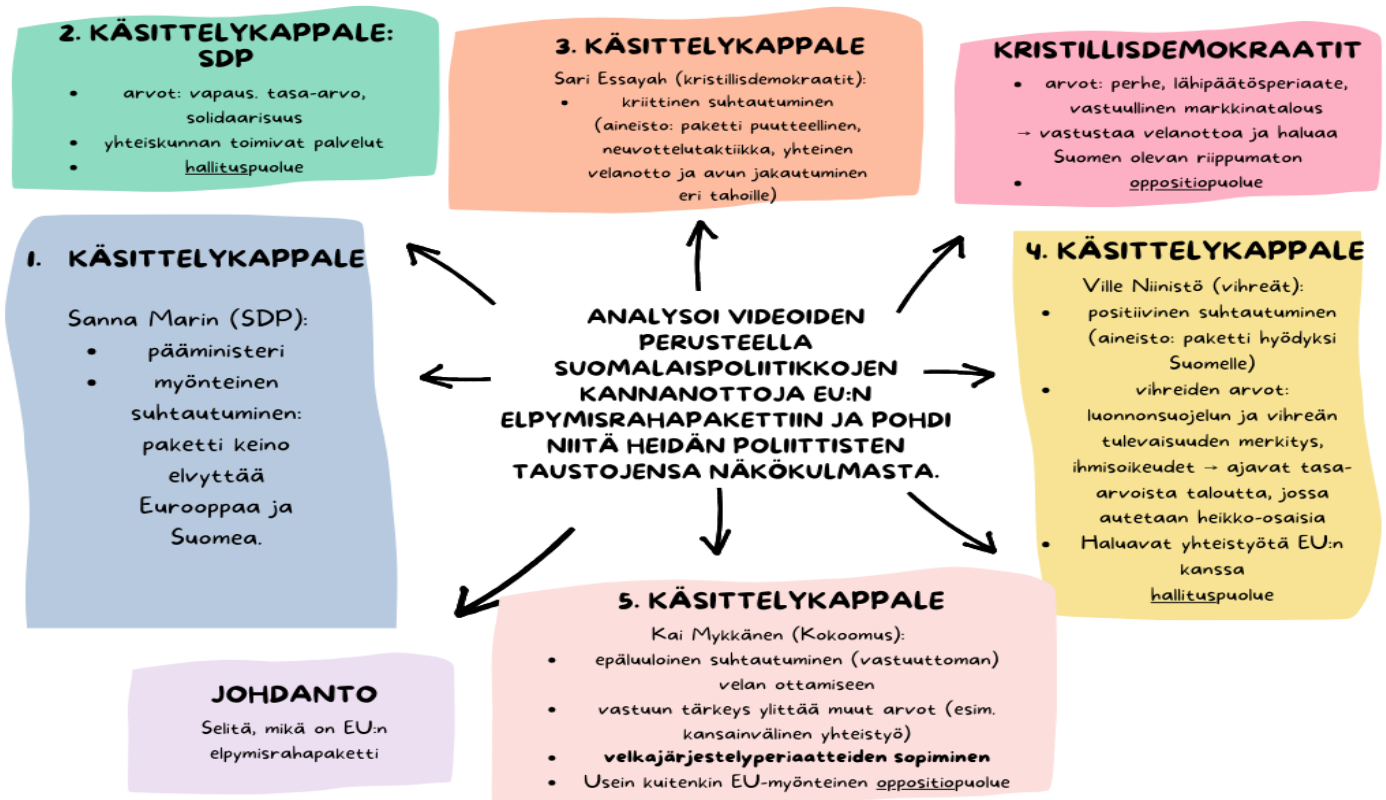
Huomioidaan puolueen asema silloisena hallituspuolueena. Hyödynnetään aineistoa.

5. käsittelykappale

Pohditaan, miksi Kokoomuksen Kai Mykkänen suhtautuu epäluuloisesti EU:n elpymisrahastoon. Lähtökohtaisesti puolue on EU-myönteinen, mutta puolueen arvot (mm. vastuullinen kehitys ja vapaus) ovat ristiriidassa velanoton suhteen. Mykkänen pitää velanottoa vastuuttomana.

Hyödynnetään aineistoa.

ESIMERKKI AJATUSKARTASTA

Yhteiskuntaopin essee

Tärkeää

- Selitä kaikki käsitteet.
- Käytä aineistoa ja erittele sen keskeinen sisältö. Sijoita aineisto aikansa tapahtumiin ja ilmiöihin.
- Suhtaudu aineistoihin kriittisesti ja kirjoita siihen liittyvät havaintosi esseeseen. Ole siis lähdekriittinen!
- Perustele kaikki näkemykset faktojen, tutkimusten tai tilastojen avulla.
 - ESIM. **Tilaston mukaan vuonna 2040 syntyvyys on yhä alhaista ja työikäisten määrä on vähentynyt.**
- Pohdi asiaa monesta eri näkökulmasta.
 - ESIM. Väestön ikääntyminen haastaa yhteiskuntaa: terveydenhoidon kustannukset kasvavat, eläkkeiden maksaminen luo painetta järjestelmälle ja lisäksi väestön vanhentuminen aiheuttaa työvoimapulaa.
- Anna esimerkkejä.
 - ESIM. Väestön vanheneminen ei ole haaste vain Suomessa. **Esimerkiksi lähes kaikissa Euroopan maissa lapsia syntyy yhä vähemmän ja ihmiset elävät yhä pitempään.**
- Sisältö on tärkeämpää kuin se, että vastaus on pitkä.

FILOSOFIA

FILOSOFIAN MALLIVASTAUS

1. Mitä tehtävänannossa **pyydetään tekemään**? Etsi **käskyverbi**.

2. Mitä **käsitteitä** tehtävänannossa **käytetään**? Poimi ja avaa **vastaustekstissä**.

Esittele **feminismi** filosofiana. **Viittaa** vähintään yhteen tunnettuun **feministiseen filosofiaan** ja hänen ajatuksiinsa.

Feminismi aatteena alkoi 1800-luvun puolivälissä, jolloin alettiin keskustella enemmän naisten oikeuksista esimerkiksi työpaikoilla ja politiikassa. Tätä kutsutaan **ensimmäisen aallon feminismiksi**, ja se kesti ensimmäiseen maailmansotaan asti. Yksittäiset ihmiset olivat toki puolustaneet naisten oikeuksia myös ennen 1800-lukua, ja heitä kutsutaankin **protofeministeiksi**. Yksi heistä oli muun muassa **Mary Wollstonecraft**, joka kirjoitti paljon naisten koulutuksen tärkeydestä 1700-luvulla.

Taustana **feminismin** ensimmäisen aallon syntymiselle ovat esimerkiksi 1700-luvun **valistus**, jossa alettiin korostamaan yksilön järkeä sekä **teollinen vallankumous**, joka toi yhä enemmän ihmisiä kaupunkeihin, joissa elettiin tiiviisti ja joissa oli helpompi keskustella uusista aatteista. Lisäksi teollisen vallankumouksen myötä yhä useammat naiset alkoivat käydä töissä esimerkiksi tehtailla. Naisille kuitenkin maksettiin huomattavasti vähemmän kuin miehille. Ensimmäisen aallon feminismi oli **liberaalifeminismiä**, jossa keskityttiin naisten oikeuksiin käydä töissä ja äänestää. Muun muassa **Mill-pariskunta** kannatti liberaalifeminismiä. Heidän mukaansa ainoat erot naisten ja miesten välillä johtuvat kasvatuksesta ja ihmisiä pitäisi palkata töihin heidän ansioidensa ja pätevyytensä perusteella, ei sukupuolen. 1900-luvun alussa naisten äänioikeus alkoi toteutua monissa maissa ympäri maailmaa. Suomen suurruhtinaskunta oli kolmanneksi ensimmäinen maa, joka antoi naisille äänioikeuden.

Toisen aallon feminismi katsotaan syntyneen 1960-luvulla. Yksi sen taustatekijöistä ja suunnannäyttäjistä oli kirjailija **Simone de Beauvoir**, joka julkaisi 1940-luvulla kirjansa "Toinen sukupuoli". Kirjassaan hän väitti, että miehiä on aina pidetty normina yhteiskunnassa, naiset taas ovat aina olleet toissijaisia. Naiset ovat olleet huono ja alistettu sukupuoli suhteessa miehiin. Simone de Beauvoirin mukaan naiseksi ei synnytä, vaan naiseksi tullaan. Tällä hän tarkoitti, että naisella on tietty rooli, johon hänen täytyy mukautua yhteiskunnassa riippumatta siitä, millaiseksi ihmiseksi hän on syntynyt, kun taas miehillä on oikeus seurata omia unelmiaan.

Toisen aallon feminismi muotoutui juuri 1960-luvulla, koska silloin naisten töissä käyminen yleistyi. Feministit kuitenkin ottivat huomioon, että naiset kelpasivat vain tiettyihin ammatteihin, kuten opettajiksi tai sihtereiksi. Jos nainen tahtoi päästä esimerkiksi lääkäriksi tai asianajajaksi, hänen täytyi ylittää paljon enemmän esteitä kuin miesten. Lisäksi **feminismi** alkoi keskittymään myös yksityiselämään. Feministit tahtoivat keskustella esimerkiksi siitä, miten naisia kohdeltiin heidän kodeissaan, ei pelkästään heidän poliittisista oikeuksistaan. Toisen aallon feminismistä syntyi myös monia feminismin haaroja, kuten **ekofeminismiä, sosialistista feminismiä ja mustaa feminismiä**. Mustassa feminismissä keskityttiin esimerkiksi siihen, miten **seksismi** ja **misogynia** vaikuttavat eri tavalla naisiin, jotka eivät ole valkoisia. Monet kritisoivat sitä, miten **feminismi** oli siihen mennessä keskittynyt pääosin valkoisiin ja keskiluokkaisiin heteronaisiin. **Toisen aallon feminismissä** alettiin myös kyseenalaistaa sukupuolta. Sukupuolet jaettiin **biologiseen sukupuoleen** ja **sosiaaliseen sukupuoleen**, joka on yhteiskunnan rakentama ja johon ihmisten, etenkin naisten, oletetaan mukautuvan.

Kolmannen aallon feminismi syntyi 1990-luvulla. Feminismiä tahdottiin kehittää entisestään ja esimerkiksi naisten kuvaamisesta mediassa tuli keskeinen aihe. 1990-luvulla julkaistiinkin monia elokuvia, joissa naiset olivat sankareita. Kolmannen aallon feminismissä myös kyseenalaistettiin kokonaan biologinen sukupuoli.

Monien mielestä sukupuoli oli kokonaan yhteiskunnan rakentama käsite, jolla ihmisiä oli pystytty sulkemaan pieniin laatikoihin. Tähän aikaan keskustelu **transihmisistä** alkoi myös yleistymään. Nykyään **sukupuolirooleja** kyseenalaistetaan laajalti ja monet pyrkivät kasvattamaan lapsiaan mahdollisimman neutraalisti, jotta he eivät omaksuisi mitään tarpeettomia sukupuolirooleja. Lisäksi keskustelu transihmisistä ja muista **sukupuolivähemmistöistä** on oleellinen osa **nykyfeminismää**.

Suvi Montgomery

Johdanto

Johdatellaan aiheeseen.

Kerrotaan feminismin alkutaipaleista (1800-l) ja avataan käsitteet *ensimmäisen aallon feminismi* ja *protofeministi*.

Mainitaan feministinen filosofi.

1. käsittelykappale

Kerrotaan tarkemmin ensimmäisen aallon feminismistä.

Käytetään käsitteitä aihetta tukemassa. Kappaleen käsitteitä: *valistus*, *teollinen vallankumous*, *liberaalifeminismi*.

2. käsittelykappale

Esitellään toisen aallon feminismi.

Kerrotaan tunnetusta feminististä Simone de Beauvoirista ja hänen ajatuksistaan.

3. käsittelykappale

Kerrotaan tarkemmin toisen aallon feminismistä sekä sen synnyttämistä feminismin haaroista.

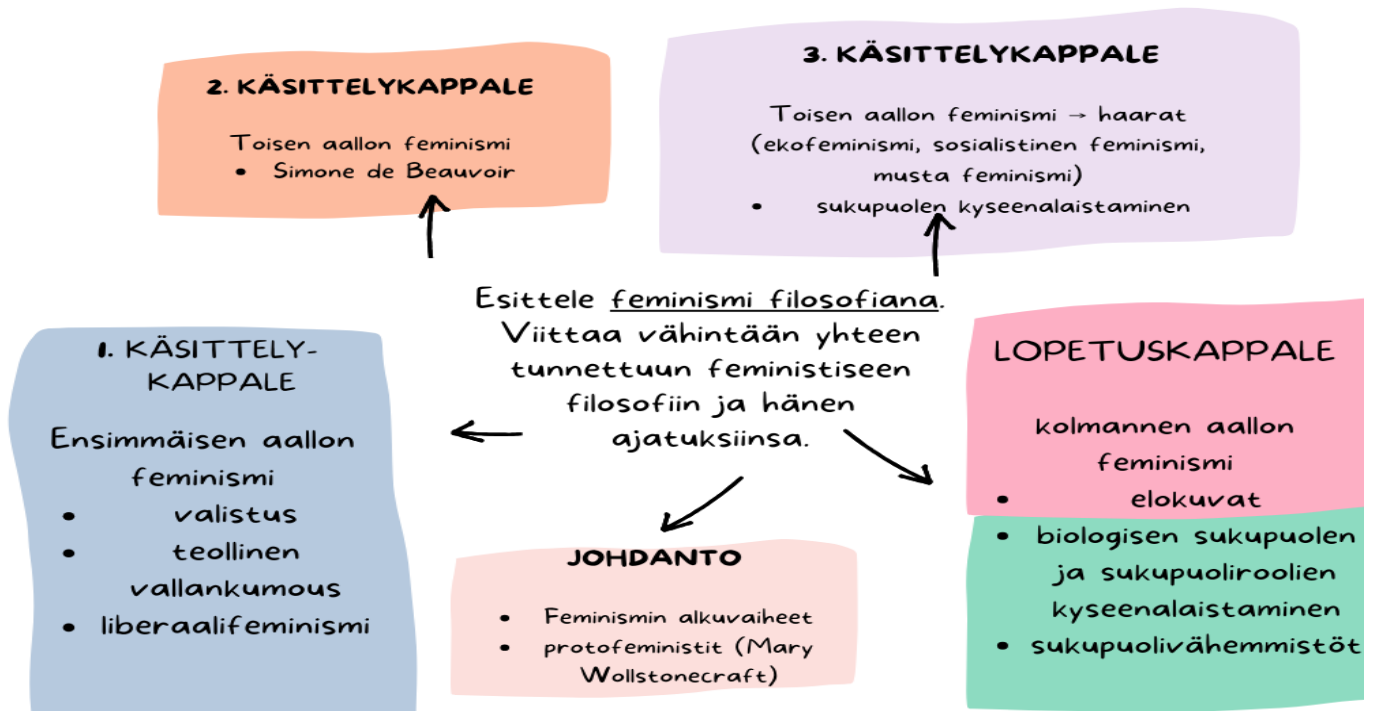
Käytetään käsitteitä aihetta tukemassa. Kappaleen käsitteitä: *seksismi*, *misogynia*, *biologinen sukupuoli*, *sosiaalinen sukupuoli*.

4. käsittelykappale

Esitellään kolmannen aallon feminismi ja yhdistetään se nykyaikaan.

Käytetään käsitteitä aihetta tukemassa. Kappaleen käsitteitä: *transihminen*, *sukupuolirooli*, *sukupuolivähemmistö*.

ESIMERKKI AJATUSKARTASTA

Filosofian essee

Tärkeää

- Selitä kaikki käsitteet.
 - ESIM. *Argumentti tarkoittaa perusteltua väitettä.*
- Jos väität jotakin, perustele se hyvin.
 - ESIM. *Filosofia on tärkeä tieteenala, koska se tutkii asioita monesta eri näkökulmasta.*
- Pohdi asiaa monesta eri näkökulmasta.
 - ESIM. *Mitä eri tieteenalat sanovat aiheesta?*
- Filosofoi eli mieti asiaa filosofisesti.

TERVEYSTIETO

TERVEYSTIEDON MALLIVASTAUS

1. Mitä tehtävänannossa **pyydetään tekemään**? Etsi **käskyverbi**.

2. Mitä **käsitteitä** tehtävänannossa **käytetään**? Poimi ja avaa vastauksistasi.

Kuvaa, miten riippuvuuden syntyyn vaikuttavat **biologiset**, **psykkiset** ja **sosiaaliset** mekanismit voivat selittää **peliriippuvuuden** kehittymistä.

Peliriippuvuus tarkoittaa pakonomaista tarvetta pelata, joka on liiallista ja vaikuttaa kokonaisvaltaisesti terveyteen sekä kaikkiin elämän osa-alueisiin. Se vaikuttaa haitallisesti riippuvaisen psyykkiseen, fyysiseen ja sosiaaliseen terveyteen, mutta pelaamisen lopettaminen on vaikeaa haittavaikutuksista huolimatta ja se voi tuntua riippuvaiselle oman tahdon ulkopuoliselta toiminnalta. Peliriippuvuuden kehittymistä voidaan selittää biologisten, psyykkisten ja sosiaalisten mekanismien avulla.

Peliriippuvuuden kehittymisen voi selittää erilaiset **biologiset, eli elintoimintoihin liittyvät, mekanismit**. **Mesolimbisen dopamiiniradan eli mielihyväradan** uskotaan olevan keskeinen mekanismi riippuvuuksien kehittymisessä. **Mielihyväradan hermosolut** vapauttavat etuaivojen accumbens-tumakkeesta erityyvä **dopamiinia, eli mielihyvähormonia**, mikä saa aikaan mielihyvän tunteen ja aiheuttaa pakonomaista tarvetta pelaamiselle. Dopamiinin lisäksi esimerkiksi **välittäjäaineet** nimeltään **noradrenaliini** ja **serotoniini** vaikuttavat **peliriippuvuuden** kehittymiseen. Pelaamisen lopettamisen aiheuttamat **vieroitusoireet**, kuten hermostuneisuus, voivat ylläpitää riippuvuutta, koska pelaamista ei pysty lopettamaan yhtä helposti. **Perimä** voi altistaa **peliriippuvuudelle**, jos ihmisellä on esimerkiksi häiriöitä välittäjäaineiden toiminnassa tai yleinen alttius riippuvuudelle.

Psyykkiset, eli mielen sisäiset mekanismit voivat selittää **peliriippuvuuden** kehittymisen. Pelaamisesta saatu mielihyvän tunne altistaa ihmisen sille, että pelaaminen muuttuu pakonomaiseksi ja oman tahdon ulkopuoliseksi, jolloin **peliriippuvuus** kehittyy. **Peliriippuvuutta** voi selittää tietynlaiset persoonallisuuden piirteet, kuten **neuroottisuus eli tunne-elämän epätasapainoisuus**. Neuroottiset ihmiset esimerkiksi murehtivat asioista enemmän, jolloin mielihyvän hakeminen pelaamisesta voi tuntua helpolta ja riippuvuuden kehittymisen riski kasvaa. Neuroottisuuden lisäksi **alhainen ekstroversio, eli ulospäin suuntautuneisuus**, voi altistaa ihmisen **peliriippuvuudelle**, koska sosiaalinen kanssakäyminen kasvokkain on hankalaa ja esimerkiksi sosiaalisuus peleissä on matalan kynnyksen tapa saada ystäviä ja pitää muihin yhteyttä. Ihmisillä, joilla on heikommat **kognitiiviset kyvyt, eli tiedonkäsittelyyn liittyvät toiminnot**, omaavat useammin epäterveellisiä elintapoja, kuten liiallista pelaamista, kuin vahvempien kognitiiviset kyvyt omaavat. Stressin hallintakeinojen puuttuminen ja heikko **itsesääätelykyky** voi vaikuttaa **peliriippuvuuden** kehittymiseen, koska ihminen saattaa helpottaa stressiä ja paineita pelaamisella eikä itsesääätelykyky riitä pelaamisen rajoittamiseen. Myös **psykiatriset häiriöt**, kuten masennus, lisäävät **peliriippuvuuden** kehittymisen todennäköisyyttä.

Peliriippuvuuksien kehittymistä voidaan selittää myös **sosiaalisilla, eli ihmissuhteisiin ja vuorovaikutukseen liittyvillä, mekanismeilla**. Ympäristöstä saadut mallit ja asenteet, kuten se, että oma vanhempi pelaa hallitakseen stressiä, vaikuttavat erityisesti nuorten **peliriippuvuuksien** kehitykseen. Nuoret ottavat usein mallia ympäristöstään ja tottuvat tietynlaiseen käytökseen sen myötä. Ympäristö vaikuttaa myös kaiken ikäisten **riippuvuuskäyttäytymiseen**. Halu kokea yhteenkuuluvuutta ja uusien ihmisten tapaamista on yleistä ja pelit voivat olla helppo tapa saada näitä kokemuksia. Kun ihminen kokee kuuluvansa porukkaan pelatessa, tulee pelaamisesta helpommin liiallista ja **peliriippuvuuden** kehittyminen edistyy. Myös kielteiset elämäntapahtumat, kuten kiusaaminen, ja kaltoinkohtelu voivat altistaa **peliriippuvuudelle**. Kun pelaamisesta saa mielihyvää ja hyväksytyksi tulemisen kokemuksia, on riippuvuuden kehittyminen todennäköisempää. **Sosioekonominen asema, eli henkilön sosiaalisen ja taloudellisen asema**, on osoitettu olevan yhteydessä riippuvuuksiin. Esimerkiksi rahapelikulutuksen on havaittu olevan yhteydessä alempaan sosioekonomiseen asemaan.

Peliriippuvuudet vaikuttavat terveyteen ja elämään kokonaisvaltaisesti, joten niiden **preventio eli ehkäisy** on tärkeää. Niiden taustalla oleviin mekanismeihin voidaan vaikuttaa esimerkiksi **terveysosaamista, eli terveystietoja, terveystaitoja, eettistä vastuullisuutta, kriittistä ajattelua ja itsetuntemusta**, edistämällä sekä **riskitekijöihin**, kuten ympäristöstä saatuihin keuhkoihin käyttäytymismalleihin, puuttamalla.

Riitu Kivisaari

Johdanto

Esitellään aihe ja avataan käsite *peliriippuvuus*.

Johdatellaan aiheeseen.

1. käsittelykappale

Kuvataan, miten **biologiset** mekanismit selittävät riippuvuutta.

Käytetään käsitteitä aihetta tukemassa. Avataan käsitteet *biologinen, mesolimbainen dopamiinirata ja dopamiini*.

2. käsittelykappale

Kuvataan, miten **psykkiset** mekanismit selittävät riippuvuutta.

Käytetään käsitteitä. Avataan käsitteet *psykkiset, neuroottisuus, alhainen ekstroversio ja kognitiiviset kyvyt*.

3. käsittelykappale

Kuvataan, miten **sosiaaliset** mekanismit selittävät riippuvuutta.

Esitellään syy-seuraussuhteita.

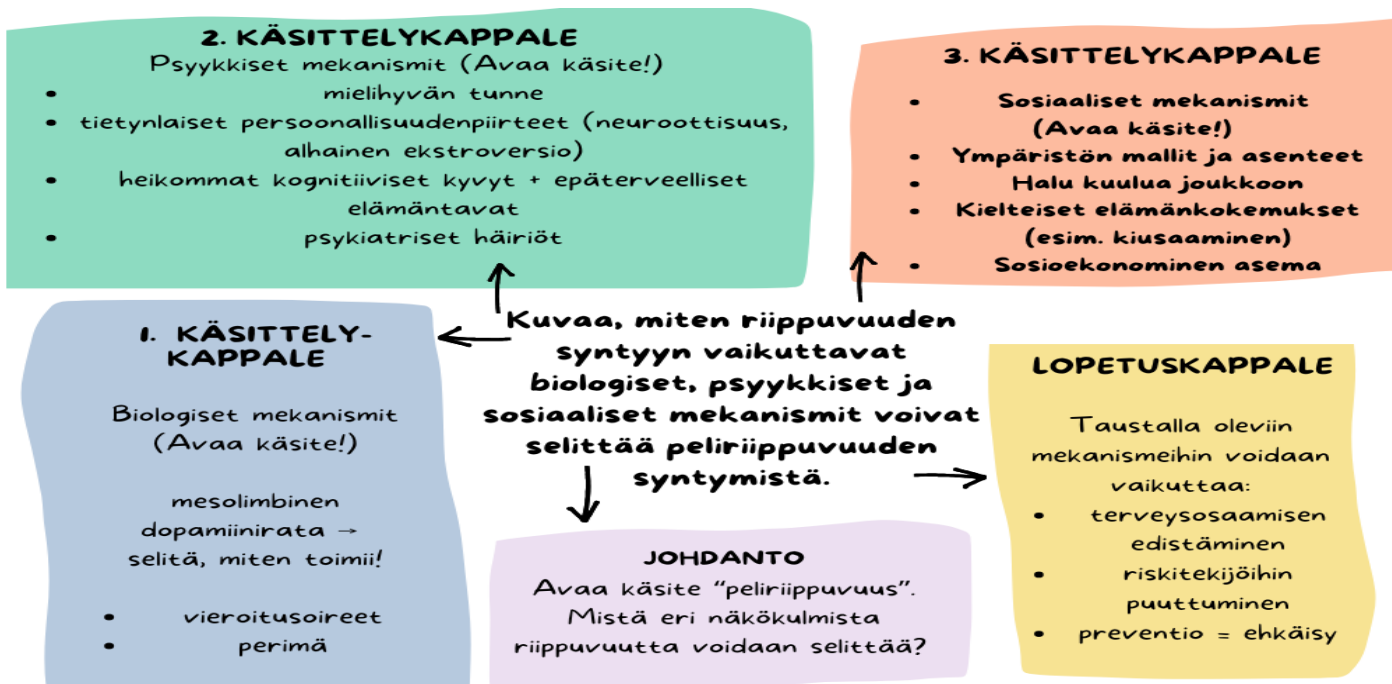
Käytetään ja avataan käsite *sosioekonominen asema*.

Lopetuskappale

Esitellään tavat, joilla riippuvuuksien syntymiseen voidaan vaikuttaa.

Avataan aiheen kannalta vielä tarvittavat käsitteet *preventio ja terveysosaaminen*.

ESIMERKKI AJATUSKARTASTA

Terveystiedon essee

Tärkeää

- Selitä kaikki käsitteet.
- Käytä aineistoa, jos sellainen on. Viittaa aineistoon.
- Perustele kaikki väitteet ja näkemykset faktojen, tutkimusten tai tilastojen avulla.
 - ESIM. *Kaupunkipyörät vaikuttavat positiivisesti fyysiseen ja psyykkiseen terveyteen, koska niiden käyttö parantaa hengitys- ja verenkiertoelimistön terveyttä, auttaa painonhallinnassa, ylläpitää hyvää mielialaa ja vähentää stressiä.*
- Pohdi asiaa monesta eri näkökulmasta.
 - ESIM. *Huomioi fyysinen, psyykinen ja sosiaalinen terveys sekä toimintakyky. Miten/millä tavoin ilmiö vaikuttaa terveyteen? Onko terveysvaikutus positiivinen vai negatiivinen?*
- Anna esimerkkejä.
 - ESIM. *Unihygienialla tarkoitetaan nukahtamista edistäviä olosuhteita. Tällaisia ovat esimerkiksi viileä huone ja valaistus.*
- Vastaukseen eivät kuulu omat mielipiteet. Älä siis kirjoita "mielestäni".

USKONTO

USKONNON MALLIVASTAUS

1. Mitä tehtävänannossa **pyydetään tekemään?** Etsi **käskyverbi**.

2. Mitä **käsitteitä** tehtävänannossa **käytetään?** Poimi ja avaa **vastaustekstissä**.

Vertaile **kahden eri uskonnon** perustajien **asemaa** ja **merkitystä**

Kiinassa elänyt Kungfutse eli mestari Kong perusti **kungfutselaisuuden**, joka on yksi perinteisistä Kiinan uskonnoista, ja jolla **on edelleen suuresti vaikutusta etenkin Aasiassa**. **Kungfutselaisuus korostaa** **enemmänkin filosofista ajattelua kuin Jumalan kautta pelastusta**. Sikhiläisyyden perustajana pidetty Guru Nanak puolestaan syntyi Intiassa. Sikhiläisyys korostaa Jumalaa ja hänen kauttaan pelastusta. **Sikhiläisyyttä harjoitetaan pääosin Intiassa, vaikkakin se on siellä vähemmistöuskonto**.

Kungfutse sekä Guru Nanak syntyivät aikanaan hyvin **erilaisissa olosuhteissa**. Kungfutse puhui aikansa tavan mukaan **Tianista** eli taivaasta, mutta ei tästä huolimatta pitänyt pohdintoja Jumalasta mitenkään tärkeinä. Monien tulkintojen mukaan taivas on voinut myös tarkoittaa jotakin filosofista vertauskuvaa eikä konkreettista taivasta. Guru Nanak **puolestaan** oli alun perin **hindu**, mutta hän sai luomaansa uskontoonsa, sikhiläisyyteen, vaikutteita myös **islamista**. Hänestä kuitenkin tuntui, ettei kumpikaan uskonto, islam tai hindulaisuus, ollut täydellinen, vaan hänestä molempien opeissa ja tavoissa oli virheitä. Guru Nanak uskoi vahvasti Jumalaan ja julistikin, ettei hän seuraa mitään tiettyä uskontoa, vaan hän seuraa Jumalaa.

Kungfutsen opeissa korostuu yhteiskunnallinen järjestys sekä oikeanlaiset elämäntavat. **Esimerkiksi** inhimillisuus ja oikeudenmukaisuus kuuluvat **viiteen hyveeseen**, joita jokaisen pitäisi noudattaa. Käytöstavat ovat tärkeitä ja ne ilmenevät **esimerkiksi** erilaisissa suhteissa, jotka ovat nimeltään **viisi suhdetta**. Viisi suhdetta perustuvat sille, että nuoremman tulee kunnioittaa vanhempaa ja totella häntä, **kun taas** vanhemman käyttäytymiseen kuuluu nuoremmasta huolen pitäminen. Kungfutsen opetuksista voi

siis huomata, että ne korostavat tässä hetkessä elettyä elämää ja oivalluksia **eivätkä** keskity tuonpuoleiseen.

Guru Nanakin opetukset korostavat **aivan toista puolta**, sillä ne pitävät tärkeinä Jumalaa ja pelastumista hänen kauttaan. Sikhiläisyydessä **kin** oikeanlaisia tapoja, **esimerkiksi** muiden auttamista, pidetään kuitenkin hyvin tärkeänä, **mutta** loppujen lopuksi Jumala päättää ihmisen kohtalosta. Tämän takia sikhiläisyydessä ei myöskään kannateta **esimerkiksi askeettista elämäntapaa**, eli kurinalaista elämistä ja monista asioista, **kuten** omaisuudesta, luopumista.

Samaa molemmissa **perustajissa** on se, etteivät he ajatelleet itse perustavansa uskontoa. **Kungfutsen** oppilaat kokosivat hänen puheitaan ylös teksteiksi. **Samoin** tekivät **Guru Nanakin** saarnoja kuunnelleet. Perustajien kuolemaan liittyen tulee ilmi kuitenkin **ero**: Kungfutselle ei valittu uutta seuraajaa, **kun taas** Guru Nanakin jälkeen valittiin vielä monia uusia guruja, jotka seurasivat ensimmäisen Guru Nanakin oppeja, mutta myös muokkasivat itse kukin oppeja hieman.

Perustajien elämässä on siis **monia samankaltaisuuksia**: **kumpikaan** ei ollut täysin tyytyväinen aikansa uskontoon, vaan he esittivät asioista omia tulkintojaan. **Kummankaan** tavoite ei myöskään ollut uskonnon perustaminen, saati sen levittäminen yhä useamman ihmisen keskuuteen. **Eroja** on kuitenkin myös paljon, joista selkein on siinä, että **Kungfutsen** perustama **kungfutselaisuus** korostaa elettyä elämää, filosofisia pohdintoja ja henkistä kasvua sekä yhteiskunnan järjestelmällisyyttä, **kun taas** **Guru Nanakin** perustama **sikhiläisyys** vahvasti **monoteistinen** uskonto ja nojaa Jumalan pelastukseen, vaikka myös **esimerkiksi** humanitaarisen avun tärkeyttä korostetaan.

Kerttu Kynäsniemi

Johdanto

Johdatellaan aiheeseen.

Esitellään lyhyesti kaksi uskontoa: kungfutselaisuus ja sikhiläisyys.

Kerrotaan perustajista ja uskonnon asemista ja merkityksestä.

1. käsittelykappale

Jo ensimmäinen virke kertoo kappaleen sisällöstä.

Kappaleessa kerrotaan perustajien taustoista ja uskontojen lähtökohdista. Käytetään vertailulle sopivaa ilmaisua ”puolestaan”.

Käytetään aihepiiriin kuuluvia **käsitteitä**.

2. käsittelykappale

Esitellään tarkemmin kungfutselaisuutta.

Kerrotaan viidestä hyveestä ja viidestä suhteesta.

Annetaan esimerkkejä.

3. käsittelykappale

Esitellään tarkemmin sikhiläisyyttä (ja verrataan sitä kungfutselaisuuteen).

Kerrotaan Jumalan merkityksestä ja annetaan esimerkkejä.

4. käsittelykappale

Kerrotaan mitä **samaa** ja mitä **eroa** perustajissa on.

Käytetään vertailulle sopivia ilmaisuja ”samoin – kun taas”.

Lopetuskappale

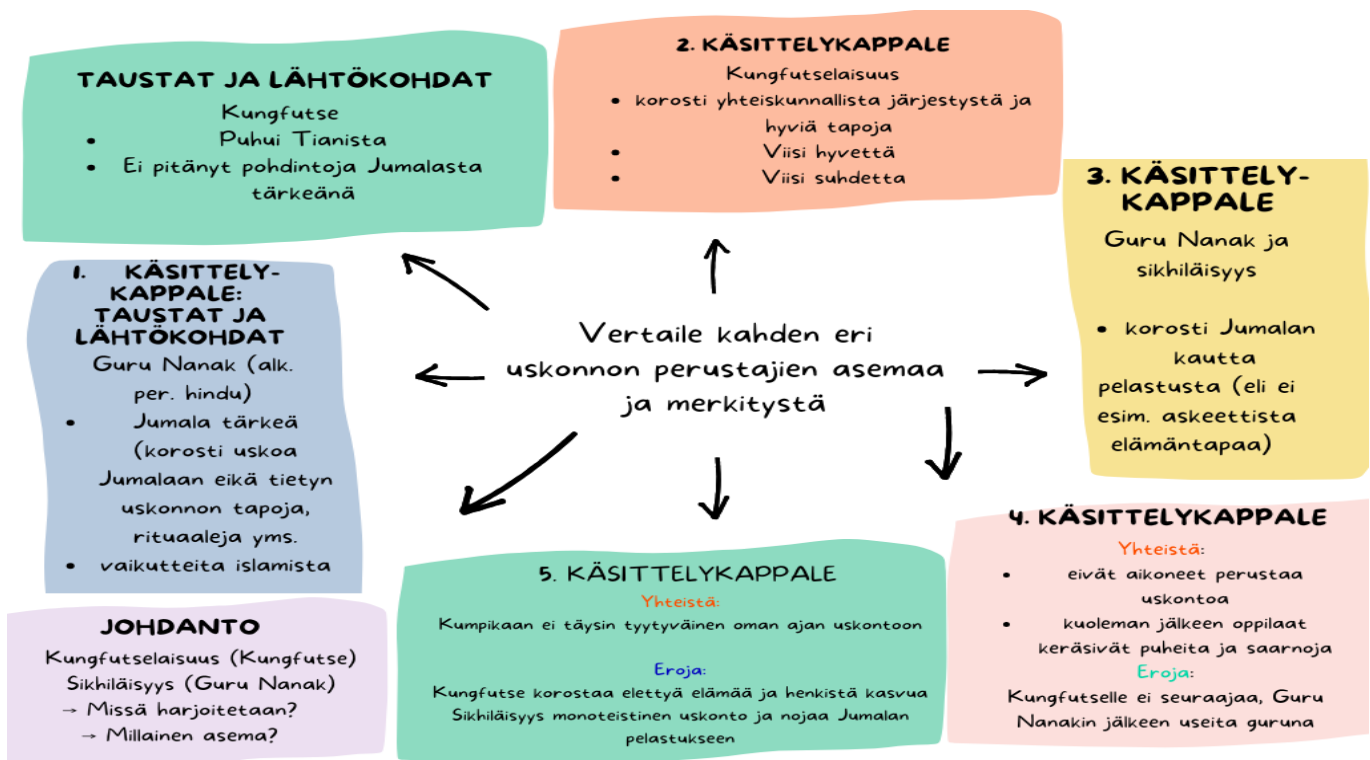
Kerrotaan, mitä samaa perustajissa on.

Kerrotaan, mitä eroa perustajissa ja uskonnoissa on.

Käytetään vertailulle sopivia ilmaisuja ”kumpikaan – kummankaan – kun taas”.

Annetaan esimerkkejä.

ESIMERKKI AJATUSKARTASTA

Uskonnon essee

Tärkeää

- Selitä kaikki käsitteet.
- Käytä aineistoa, jos sellainen on. Viittaa aineistoon.
- Perustele kaikki väitteet ja näkemykset faktojen, tutkimusten tai tilastojen avulla.
 - ESIM. *Reformaatio vaikutti vahvasti suomen kirjakielen syntyyn, koska Mikael Agricola käänsi sen myötä Uuden testamentin suomeksi.*
- Pohdi asiaa monesta eri näkökulmasta.
 - Kerro esim. asian sisältö, merkitys, vaiheet, syyt, seuraukset, vaikutus, päätelmät tai keinot.

BIOLOGIAN MALLIVASTAUS A

1. Mitä tehtävänannossa **pyydetään tekemään**? Etsi **käskyverbi**.

2. Mitä **käsitteitä** tehtävänannossa **käytetään**? Poimi ja avaa vastaustekstissä.

Verenkierto liittyy moniin elintoimintoihimme. **Miten** **verenkierto** ja **hengitys** **kytkeytyvät toisiinsa**?

Verenkierto ja **hengitys** liittyvät molemmat **hapensaantiin**, joka on elintärkeää. Hapen elimistö käyttää **soluhengitykseen**.

Verenkierrossa sydän pumpkaa verta **vasemmasta kammiosta aortan** kautta **suureen verenkiertoon**, joka kattaa muun **elimistön**, paitsi keuhkot. Veri kuljettaa **kuona-aineita** pois ja **hiilidioksidia** keuhkoihin sekä luovuttaa **kudoksiin hapen** ja **ravintoaineita**. Hapen kuljetetaan **hemoglobiini-proteiinissa**.

Hiilidioksidipitoinen veri palaa **hiussuoniston** ja **laskimoiden** kautta **ylä- ja alaonttolaskimoihin** ja edelleen sydämen **oikeaan eteiseen** ja **kammioon**. Sieltä veri pumpataan **keuhkovaltimeen**, jossa se kulkee **keuhkoihin**. Keuhkoissa **verisuonet** haaroittuvat **hiussuoniksi**, jotka ympäröivät **keuhkorakkuloita** eli **alveoleja**.

Ihmisen **hengittäessä** sisään keuhkot ja keuhkorakkulat täyttyvät ilmalla. Keuhkorakkulat ovat **keuhkopussien** sisällä. Alveoleissa ilman sisältämä happi siirtyy **pitoisuuserojen** takia **passiivisesti** hiussuonen sisään, ja vastaavasti hiilidioksidi tulee ulos. **Ulos hengittäessä** hiilidioksidipitoinen ilma poistuu. Keuhkojen hiussuonistosta **happipitoinen veri** jatkaa matkaansa **keuhkolaskimoihin**, jotka tulevat sydämen vasempaan eteiseen. Täältä se virtaa jälleen vasempaan kammioon ja niin edespäin.

Verenkierto ja **hengityselimistö** **kytkeytyvät toisiinsa myös** niin, että niiden toiminta on koordinoitua. **Esimerkiksi** stressireaktiossa **adrenaliini** ja **noradrenaliini** kiihdyttävät **hengitysnopeutta** ja lisäävät **sydämen lyöntitiheyttä**, mikä yhdessä voimistaa elimistön hapensaantia tehokkaammin kuin silloin, jos vain toinen elimistöistä aktivoituisi.

Emilia Ovaskainen

Johdanto

Johdatellaan lyhyesti aiheeseen:

Kerrotaan, että verenkierto ja hengitys liittyvät hapensaantiin. Happea käytetään soluhengitykseen.

1. käsittelykappale

Selitetään, miten **verenkierto tapahtuu** ja **miten veri kulkeutuu keuhkoihin**.

Käytetään runsaasti käsitteitä aihetta tukemassa (mm. *vasen kammio, aorta, suuri verenkierto, kuona-aineet, ravintoaineet, hemoglobiini-proteiini jne.*).

2. käsittelykappale

Selitetään, mitä tapahtuu, kun ihminen **hengittää** ja **miten** hengitys liittyy verenkiertoon.

Käytetään käsitteitä aihetta tukemassa (mm. *keuhkopussit, pitoisuuserot, happipitoinen veri, keuhkolaskimot jne.*).

3. käsittelykappale

Annetaan vielä konkreettinen esimerkki, **miten verenkierto** ja **hengityselimistö** liittyvät toisiinsa.

Huom! Lopetuskappale ei ole välttämätön biologian vastauksessa.

ESIMERKKI AJATUSKARTASTA

BIOLOGIAN MALLIVASTAUS B

1. Mitä tehtävänannossa **pyydetään tekemään**? Etsi **käskyverbi**.

2. Mitä **käsitteitä** tehtävänannossa **käytetään**? Poimi ja avaa vastaustekstissä.

Vertaile **hankittua** ja **synnynnäistä** immuniteettia.

Jos ulkoiset immuniteetit eivät pysäyttäneet **patogeenisiä mikrobeja**, eli taudin aiheuttajia, veressä olevat **leukosyytit** eli valkosolut tuhoavat mikrobin. Leukosyytit voidaan jakaa kahteen ryhmään: **synnynnäiseen** ja **hankittuun** immuniteettiin. **Synnynnäinen** ja **hankittu** immuniteetti suojaavat kehoamme patogeenisiltä mikrobeilta.

Jokainen saa **synnynnäisen** immuniteetin äidiltään kohdussa. Synnynnäiseen immuniteettiin kuuluvat **neutrofiilit** sekä **monosyytit**. Näitä valkosoluja kutsutaan **syöjäsoluiksi** ja ne ovat **epäspesifejä**, mikä tarkoittaa sitä, että ne pystyvät tuhoamaan kaikenlaisia mikrobeja. Ne puolustavat kehoamme patogeenisiltä mikrobeilta **fagosytoosin**, eli solusyönnin, avulla. Kun esimerkiksi ihoon tulee haava ja patogeeniset mikrobit pääsevät helposti verenkiertoon, neutrofiilit ja monosyytit kulkeutuvat haavalle tappamaan patogeenisiä mikrobeja.

Verisuonen ulkopuolisessa ihokudoksessa aktiivista monosyyttiä kutsutaan **makrofagiksi**. Neutrofiilin ja makrofagin **solukalvo** kuroutuu patogeenisen mikrobin ympärille ja niin sanotusti syö sen. Syöjäsolujen sisälle päätynyt mikrobi tuhoetaan **lysosomeilla** ja kuolleen mikrobin jäljelle jäänyt osa poistuu syöjäsolusta. Synnynnäinen immuniteetti on todella tärkeä, sillä ilman sitä niinkin vaaraton tauti kuin influenssa voi tappaa vastasyntyneen.

Hankittu immuniteetti on nimensä mukaan hankittu. Se on kaikilla erilainen. Hankittuun immuniteettiin kuuluvat **B-** ja **T-lymfosyytit**. B-lymfosyytit jakautuvat kahteen muotoon: **plasmamuokiksi** ja **muistimuokiksi**.

Taudin aiheuttajan tullessa vereen B-lymfosyytit havaitsevat sen. Jos tauti on uusi, B-lymfosyytti tuottaa muistisoluja, jotta taudin tullessa kehoon uudestaan se saataisiin tuhottua nopeammin.

Rokotukset perustuvat B-lymfosyyttien tuottamien muistisolujen toimintaan. Muistisolut tunnistavat patogeenisen mikrobin **antigeenireseptoreilla**. Jokaisen mikrobin solukalvolla on erilaisia antigeenejä, joiden takia muistisolut eivät sekoita eri taudinaiheuttajia keskenään.

T-lymfosyytit voidaan jakaa **T-tappajiin** ja **T-auttajiin**. T-tappajat toimivat siten, että **viruksen infektoima** solu tulee kertomaan **MCH-reseptoreilla** T-tappajalle, että se on infektoitunut ja pyytää sitä tappamaan sen, jottei virus pääse lisääntymään. T-auttajat kertovat muille leukosyyteille, minne pitää mennä ja mitä pitää tehdä.

Aada Perez

Johdanto

Johdatellaan lyhyesti aiheeseen:

Leukosyytit jaetaan synnynnäiseen ja hankittuun immuniteettiin.

1.-2. käsittelykappaleet

Kerrotaan, minkälaiset solut osallistuvat synnynnäiseen immuniteettiin ja mitä ne tekevät.

Käytetään runsaasti käsitteitä aihetta tukemassa (mm. *neutrofiilit, monisyytit, syöjäsolut, epäspesifi, fagosytoosi, makrofagi, solukalvo, lysosomi*).

3.-4. käsittelykappaleet

Kerrotaan hankitusta immuniteetista. Minkälaiset solut siihen osallistuu ja miten ne solut eroavat toisistaan toiminnaltaan.

Käytetään käsitteitä aihetta tukemassa (mm. B- ja T-lymfosyytti, plasmakolut, muistisolut, antigeenireseptorit).

Kerrotaan lisätietoa B-lymfosyyteistä, jotka jakautuvat plasmakoluiksi ja muistioluiksi.

5. käsittelykappale

T-lymfosyytit jaetaan T-tappajiin ja T-auttajiin.

Käytetään käsitteitä aihetta tukemassa (mm. T-tappajat, T-auttajat, virus, infektoida, MCH-reseptorit).

Huom! Lopetuskappale ei ole välttämätön biologian vastauksessa.

Biologian essee

Tärkeää

- Selitä kaikki käsitteet.
- Käytä aineistoa. Viittaa aineistoon.
- Perustele kaikki väitteet faktojen avulla.
 - ESIM. *Ruoansulatuskanava on 7-9 metriä pitkä rakenne ja sen tehtävä on hajottaa ihmisen syövä ravinto ja imeyttää ravintoaineet kehon soluille.*
- Tuo esiin syy- ja seuraussuhteita
 - ESIM. *Hienonnettu ruoka siirtyy mahaan, jossa on hapanta mahanestettä. Neste tuhoaa mikrobeja, **jotta** haitalliset bakteerit ja virukset eivät pääse suolistoon. Tämä on osa puolustusjärjestelmää.*
- Voit liittää vastaukseen itse piirtämiäsi kuvia. Nimeä kaikki tarpeellinen kuvaan ja selitä, mitä kuvassa on.
- Vastaukseen eivät kuulu omat mielipiteet.
- Sisältö on tärkeämpää kuin se, että vastaus on pitkä.

MAANTIETE

MAANTIETEEN MALLIVASTAUS

1. Mitä tehtävänannossa **pyydetään tekemään**? Etsi **käskyverbi**.

2. Mitä **käsitteitä** tehtävänannossa **käytetään**? Poimi ja avaa **vastaustekstissä**.

Selitä, mistä **kasvihuoneilmiössä** on kyse. **Mistä** **kasvihuoneilmiön** **voimistuminen johtuu**? **Miten ihmiset** **voivat hillitä ilmastonlämpenemistä**?

Kasvihuoneilmiössä Auringosta tulee Maahan **lyhytaaltoista säteilyä**, joka lämmittää maan pintaa.

Lyhytaaltainen säteily pääsee kokonaan **ilmakehän** läpi. Maan pinnasta lähtee **pidempiaaltoista säteilyä** pois maasta. Tämä pidempiaaltainen säteily ei kuitenkaan pääse kokonaan pois, koska **alailmakehässä** olevat **kasvihuonekaasut** estävät osaa säteilyä etenemästä avaruuteen. Kaikki säteily ei pääse kasvihuonekaasujen läpi. Tämän takia osa pidempiaaltoisesta säteilystä kimpoaa takaisin kohti maan pintaa lämmittäen maata. Tämä **luonnollinen kasvihuoneilmiö** on välttämätöntä elämän kannalta, sillä ilman **kasvihuoneilmiön** aiheuttamaa lämpöä maapallon keskilämpötila olisi -15 astetta, eikä Maassa voisi elää. **Kasvihuoneilmiö** lämmittää maapalloa ja sen takia maapallon keskilämpötila on +15 astetta, mikä mahdollistaa elämän.

Kasvihuoneilmiön **voimistumisessa** alailmakehässä olevat kasvihuonekaasut lisääntyvät, ja yhä vähemmän maan pinnasta lähtevää säteilyä pääsee niiden läpi ja yhä enemmän säteilyä kimpoaa takaisin maahan, mikä lämmittää maapalloa yhä enemmän ja enemmän. Kasvihuonekaasujen lisääntyminen ilmakehässä johtuu ihmisten toiminnasta. Ihminen vapauttaa toiminnallaan yhä enemmän kasvihuonekaasuja ilmakehään **esimerkiksi** polttamalla **fossiilisia polttoaineita**. Eniten ihmiset lisäävät toimillaan **hiilidioksidin** ja **metaanin** määrää. Hiilidioksidia vapautuu runsaasti fossiilisia polttoaineita, **esimerkiksi** **hiiltä**, **maakaasua** ja **öljyä**, polttaessa. Autolla ajaminen, **fossiilisen energian tuottaminen** ja lentäminen tuottavat kaikki suuria **hiilidioksidipäästöjä**. Metaania puolestaan vapautuu **hapettomissa oloissa**, joissa **mikrobit** pääsevät kasvamaan. Tällaisia hapettomia oloja ovat **esimerkiksi** suot, kaatopaikat ja lehmien suolistot. Metaani on vielä hiilidioksidiaakin voimakkaampi kasvihuonekaasu.

Ihmiset voivat hillitä ilmaston lämpenemistä vähentämällä kasvihuonepäästöjä. Fossiilisten polttoaineiden käytöstä pitäisi luopua ja niiden tilalle pitäisi saada **päästötöntä** ja **uusiutuvaa energiaa**, **kuten** **vesi-**, **tuuli-**

tai aurinkoenergiaa. Fossiilisilla polttoaineilla kulkevilla ajoneuvoilla ajamista pitäisi myös vähentää. Ihmisten tulisia suosia julkista liikennettä, sillä silloin pystytään kattamaan monen ihmisen kulkemiset yksillä päästöillä. Fossiilisilla polttoaineella käyvän auton tilalle voisi hankkia sähköauton. Lentämistä pitäisi vähentää, koska **kerosiinin** aiheuttamat päästöt ovat valtavat. Lihansyöntiä pitäisi rajoittaa lehmien ja muiden karjan aiheuttamien **metaanipäästöjen** vuoksi ja sen sijaan suosia kasvisruokaa, jonka tuottamiseen ei sisälly lähes lainkaan päästöjä. Tärkeää olisi myös lopettaa puiden ja muun luonnon tuhoaminen, koska metsät **sitovat hiilidioksidia** itseensä ja ovat täten tärkeä keino **ilmastonmuutoksen** hillitsemisessä.

Adelia Saarinen

1. käsittelykappale

Selitetään yksityiskohtaisesti, miten **kasvihuoneilmiossa** on kyse.

Käytetään käsitteitä *lyhytaaltainen, pidempiaaltainen, alailmakehä, kasvihuonekaasut, luonnollinen kasvihuoneilmiö.*

2. käsittelykappale

Selitetään, **mistä** kasvihuoneilmiön voimistuminen johtuu.

Käytetään käsitteitä *fossiiliset polttoaineet, hiilidioksidi, metaani, fossiilinen energia, hiilidioksidipäästöt, hapettomat olot, mikrobit.*

Annetaan sopiva määrä esimerkkejä (*esimerkiksi - -*).

3. käsittelykappale

Selitetään, **miten** monin eri tavoin **kasvihuonepäästöjä** voidaan vähentää.

Käytetään käsitteitä *päästötön ja uusiutuva energia, kerosiini, metaanipäästöt, ilmastonmuutos.*

Annetaan esimerkkejä (*kuten - -*).

Huom! Johdanto ja lopetuskappale eivät ole maantieteen esseevastauksessa välttämättömiä.

ESIMERKKI AJATUSKARTASTA

Maantieteen essee

Tärkeää

- Selitä kaikki käsitteet.
- Käytä aineistoa, jos sellainen on. Viittaa aineistoon.
- Todista esseessä, että osaat asian. Kirjoita faktoja.
- Tuo esille ilmiön synty, esiintyminen, laajuus, syyt ja seuraukset.
- Anna esimerkkejä.
 - ESIM. Maapallon makean veden varat eivät ole jakautuneet tasaisesti. Kehittyneissä maissa lähes kaikilla ihmisillä on puhdasta vettä, mutta noin 1,6 miljardia ihmistä asuu alueilla, joilla kärsitään veden niukkuudesta. **Esimerkiksi** Afrikassa 66 % ihmisistä kärsii veden niukkuudesta.
- Vastaukseen eivät kuulu omat mielipiteet. Älä siis kirjoita "mielestäni".
- Sisältö on tärkeämpää kuin se, että vastaus on pitkä.

PSYKOLOGIA

PSYKOLOGIAN MALLIVASTAUS

1. **Mitä** tehtävänannossa **pyydetään tekemään**? Etsi **käskyverbi**. (*Kirjoita paperille.*)
2. **Mitä** käsitteitä tehtävänannossa **käytetään**? Poimi ja avaa vastaustekstissä. █

Valitse yksi persoonallisuusteoria ja **määrittele**, **mitä** persoonallisuus kyseisen teorian näkökulmasta tarkoittaa.

Sen jälkeen **kuva**a psykologiseen tietoon perustuen, **mitkä** psykologiset tekijät selittävät **persoonallisuuden pysyvyyttä** ja **millaiset** tekijät puolestaan voivat aiheuttaa **persoonallisuuden muutoksia elämän aikana**.

Persoonallisuudella tarkoitetaan yksilölle ominaisia käyttäytymis- ja ajattelutapoja. Sitä voi tutkia esimerkiksi **Big Five -teorian** kautta, joka on **tutkijoiden Paul Costan ja Robert McCraen** kehittämä **persoonallisuusteoria**, joka perustuu persoonallisuuden piirteiden mittaamiseen. Nimensä mukaan **persoonallisuuden piirteet** jaetaan viiteen: neuroottisuus, ulospäin suuntautuneisuus (sanotaan myös **ekstroversioksi**), sovinnollisuus, tunnollisuus ja avoimuus kokemuksille. Nämä piirteet ovat kaikki jatkumoita, joilla on ääripäät. Suurin osa ihmisistä sijoittuu suunnilleen jatkumoiden keskelle. Johonkin ääripäähän sijoittuminen on usein yhteydessä mielenterveyden ongelmiin tai häiriöihin. **Esimerkiksi** korkea **neuroottisuus** voi merkitä **ahdistushäiriötä**. Kaikkia muita (laajalti arkikielessä käytettyjä) persoonallisuuden piirteitä pyritään selittämään näillä piirteillä. **Esimerkiksi** helposti suuttuvalla henkilöllä on matalampi sovinnollisuus. Tämän persoonallisuusteorian mukaan kaikki ihmiset voidaan siis sijoittaa johonkin kohtaan näistä jatkumoista ja heidän käyttäytymistään voidaan arvioida sen perusteella. Tietenkään tämä ei ole aina täysin luotettavaa, koska käyttäytyminen johtuu monista muistakin tekijöistä, **kuten** tilannetekijöistä ja tavoitteista.

Persoonallisuuden piirteet ovat melko pysyviä koko elämän läpi, mutta ne voivat joskus vaihdella hieman jompaankumpaan suuntaan. Persoonallisuutta voidaan pitää melko pysyvänä, koska se perustuu laajalti **temperamenttiin**, jolla tarkoitetaan ihmisen synnynnäistä reagoititapaa. **Esimerkiksi** Thomasin ja Chessin mukaan temperamentteja on kolme: helppo, haastava ja hitaasti lämpiävä. Persoonallisuuden piirteet

alkavat kehittymään leikki-iässä **temperamenttipiirteiden** perusteella. **Esimerkiksi** haastavan temperamentin omaavalla voi olla hieman keskivertoa alhaisempi sovinnollisuus myöhemmin elämässä. Tämän näkökulman mukaan persoonallisuus riippuu paljon biologiasta ja **perimästä**, koska temperamentti itse on synnynnäinen ja biologinen.

Biologialla ja perimällä on siis tärkeä rooli persoonallisuuden kehittymisessä, mutta **ympäristön** merkitys on suunnilleen yhtä suuri. Persoonallisuus kehittyy perimän ja ympäristön **dynaamisen vuorovaikutuksen** seurauksena. Ympäristöön liittyvät tekijät, **kuten** kulttuuri, muovaavat ihmisen persoonallisuutta huomattavasti. Persoonallisuuden piirteiden voimakkuus ja ilmeneminen riippuvat esimerkiksi yhteiskunnan ja kulttuurin arvoista. **Yhteisökeskeisessä kulttuurissa** kasvaneella henkilöllä voi olla esimerkiksi hieman korkeampi sovinnollisuus kuin **yksilökeskeisen kulttuurin** jäsenenä, koska yhteisökeskeisissä kulttuureissa ihmisten oletetaan useammin mukautuvan **yhteisön normeihin**. Tämäkin viittaa persoonallisuuden **pysyvyyteen**, mutta toisaalta se voi myös selittää persoonallisuuden **muokkautuvuutta**. **Esimerkiksi** ihminen, joka muuttaa uuteen maahan asumaan, voi mukautua uuden kulttuurin normeihin ja huomata ajan myötä pienen eron persoonallisuudessaan. Tämä riippuu siitä, miten hyvin sisäistää uuden kulttuurin arvot ja millaisen suhde ihmisellä on kotimaahansa.

Muita ympäristön vaikutuksia ovat **evokatiivinen, reaktiivinen ja proaktiivinen** vuorovaikutus. Näillä tarkoitetaan erilaisia sosiaalisen vuorovaikutuksen muotoja, joilla on suuri merkitys etenkin lapsuudessa ja nuoruudessa. Reaktiivisella vuorovaikutuksella tarkoitetaan yksilön persoonallisuuden ja havaintotulkintojen vaikutusta hänen reaktioihinsa ja käyttäytymiseen. Evokatiivisella taas tarkoitetaan, että ihmisen persoonallisuus ja käyttäytyminen herättävät tiettyjä tulkintoja ja suhtautumistapoja muissa ihmisissä. **Esimerkiksi** ihmisiä, joilla on matalampi sovinnollisuus, saatetaan kohdella varovaisemmin, jotta he eivät suuttuisi. Tämä yleensä tukee kyseisen persoonallisuuden piirteiden säilymistä. Proaktiivinen vuorovaikutus taas merkitsee ihmisen hakeutumista ympäristöön, joka tukee hänen persoonallisuuttaan ja arvojaan. Nämä kolme vuorovaikutustyyliä vaikuttavat siihen, että persoonallisuus pysyy usein melko samana ja ympäristö mukautuu sen ympärillä.

Persoonallisuus voi myös muuttua jonkin verran **esimerkiksi** dramaattisten tapahtumien seurauksena. Tällaisia tapahtumia ovat esimerkiksi **kriisit**. Kriiseillä tarkoitetaan suuria muutoksia elämäntilanteessa, joihin täytyy sopeutua. Kriisit voivat olla **kehityskriisejä**, jotka ovat luonnollisia muutoksia

elämäntilanteessa, joita melkein kaikki kokevat, tai **traumaattisia kriisejä**, jotka ovat äkillisiä ja järkyttäviä tapahtumia. Kehityskriisejä ovat **esimerkiksi** murrosikä tai kotoa pois muuttaminen. Traumaattinen kriisi voi taas olla vakava onnettomuus tai läheisen äkillinen kuolema. Etenkin traumaattiset kriisit vaativat paljon sopeutumista ja **resilienssiä** eli psyykkistä kyvykkyyttä, jotta niistä selviää ja pääsee jatkamaan elämäänsä. Siksi kriisit voivat todellakin muuttaa persoonallisuutta jonkin verran. **Esimerkiksi** aiemmin uhkarohkea ja itsevarma henkilö saattaa muuttua varovaisemmaksi autokolarin jälkeen, etenkin jos onnettomuus oli henkilön omaa syytä. Merkittävä kehityskriisi monien ihmisten elämässä on lasten hankkiminen. Tämäkin voi muokata persoonallisuutta varovaisempaan ja hillitympään suuntaan, jotta lapsella olisi turvallisempi kasvuympäristö. Vastuu toisesta ihmisestä vaikuttaa huomattavasti persoonallisuuteen ja käyttäytymiseen.

Sosiaalisilla tekijöilläkin on roolinsa persoonallisuuden muokkaamisessa. **Esimerkiksi** kiintymyssuhteet voivat vaikuttaa ihmisen persoonallisuuteen. Kiintymyssuhde tarkoittaa läheisten ihmisten suhdetta toisiinsa. Ensimmäinen ja tärkein kiintymyssuhde on lapsen suhde huoltajaansa. John Bowlbyn mukaan kiintymyssuhteet voivat olla turvallisia tai turvattomia. **Turvallinen kiintymyssuhde**, jossa lapsen tarpeisiin vastataan ja hän kokee luottavansa huoltajaansa, on hyvin tärkeä lapsen ja huoltajan välillä, ja se usein asettaa perustan myöhemmille kiintymyssuhteille. **Turvattomia kiintymyssuhteita**, joissa lapsen tarpeisiin ei vastata tai huoltajan reaktiot ovat ristiriitaisia, pitäisi aina välttää. Lapsen ja huoltajan turvaton kiintymyssuhde voi vaikuttaa henkilön persoonallisuuteen tekemällä hänestä esimerkiksi epäluuloisemman ja epäluottavaisen muita ihmisiä kohtaan. Toisaalta myöhemmät kiintymyssuhteet vaikka ystäviin tai puolisoon voivat olla turvallisempia ja täten muokata henkilön tulkintoja ihmissuhteista. Tämä voi tehdä hänen persoonallisuudestaan avoimemman ja luottavaisemman.

Persoonallisuus on siis melko pysyvä ominaisuus, joka perustuu laajalti biologiseen perimään sekä sosiaaliseen ja kulttuuriseen ympäristöön. Ympäristötekijät, **kuten** kiintymyssuhteet, kulttuuri ja erilaiset kriisit, voivat kuitenkin muuttaa persoonallisuutta elämän myötä. Useimmat ihmiset eivät ole täysin samanlaisia ikäihmisinä kuin he olivat kaksikymppisinä, koska ihmiset kehittyvät ja muuttuvat elämän aikana vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa.

Suvi Montgomery

Johdanto

Johdatellaan aiheeseen: kerrotaan, mitä *persoonallisuudella* tarkoitetaan.

Kerrotaan Big Five -personallisuusteoriasta. Annetaan esimerkkejä.

1. käsittelykappale

Kuvataan persoonallisuutta ja sen yhteyttä *temperamenttiin*. Annetaan esimerkkejä.

2. käsittelykappale

Kuvataan, miten *ympäristö* vaikuttaa persoonallisuuteen. Annetaan esimerkkejä.

3. käsittelykappale

Kuvataan muita ympäristön vaikutuksia persoonallisuuteen.

Annetaan esimerkkejä *evokatiivisesta*, *reaktiivisesta* ja *proaktiivisesta* vuorovaikutuksesta.

4. käsittelykappale

Kuvataan, miten erilaiset *kriisit* vaikuttavat persoonallisuuteen. Annetaan esimerkkejä.

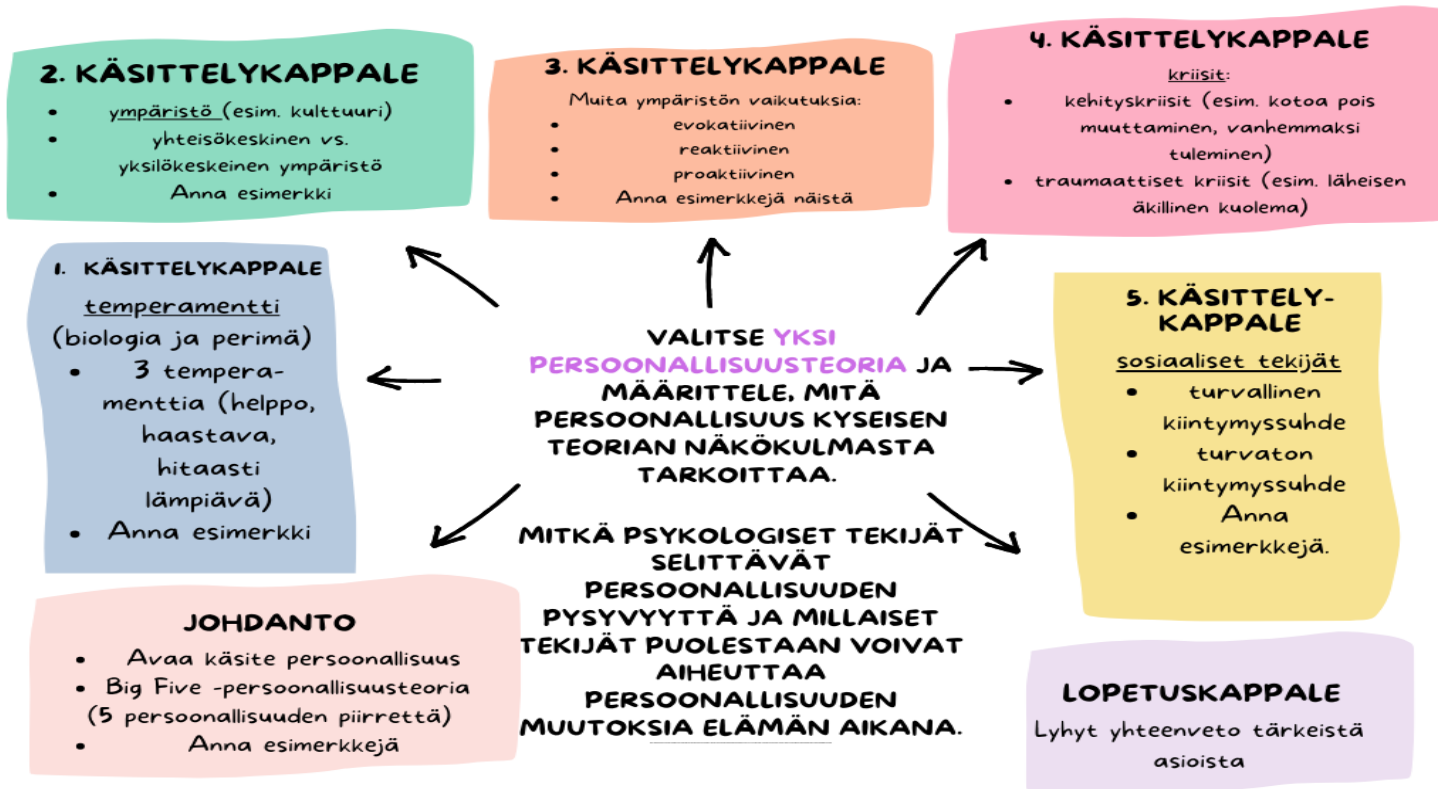
5. käsittelykappale

Kuvataan, miten erilaiset *sosiaaliset suhteet*, kuten esimerkiksi *turvalliset* tai *turvattomat kiintymyssuhteet* vaikuttavat persoonallisuuteen.

Lopetuskappale

Yhteenveto esseän keskeisimmistä asioista.

ESIMERKKI AJATUSKARTASTA

Psykologian essee

Tärkeää

- Selitä kaikki käsitteet.
- Käytä aineistoa, jos sellainen on. Viittaa aineistoon.
- Tee selkeitä väitteitä ja perustele ne psykologisella tiedolla.
 - ESIM. *Oppiminen on monipuolinen ilmiö, koska siihen liittyy muun muassa biologisia, sosiaalisia, kulttuurisia ja psyykkisiä tekijöitä.*
- Anna esimerkkejä.
 - ESIM. *Oppimista voi tutkia monesta eri näkökulmasta, esimerkiksi biologian kautta.*
- Hyödynnä psykologista selittämistä.
 - Ota huomioon biologiset, kulttuuriset, sosiaaliset ja psyykkiset tekijät.
 - Perustele tutkimustiedolla, ei vain omilla kokemuksilla.

VINKKEJÄ OPPIMATERIAALIN KÄYTTÖÖN

SANOMA PRO

- Oppimateriaaleissa on käytössä sanakirja ja käännöstyökalu.
- Sovelluskaupoissa on saatavilla sovelluksia, jotka tukevat oppimateriaalin käyttöä:
 - *Sanoma Pro Sanastot* -sovellus, joka sisältää Sanoma Pron vieraiden kielten oppimateriaalien aakkoselliset sanastot ja eri aineiden kappalekohtaisia kääntökortteja.
- *Sanoma Pro Arttu* -sovellus, jonka avulla voi katsoa painettuun kirjaan liittyvät videosisällöt puhelimella. Sovelluksessa on myös syventävä lukuohjelma.

OTAVA

Apua oppimateriaalien käyttöön: OTAVA

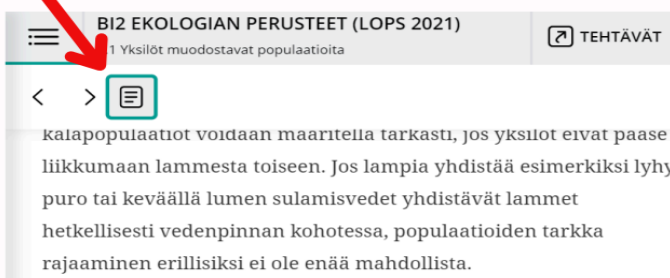
- Kaikki videot saa **tekstitettyinä** (suomeksi) ja puhenopeuden voi itse säätää.
- Voit kuunnella tekstin.
- Voit käyttää **viivainta** seuraamisen helpottamiseksi. Tekstiä voi myös **zoomata**.
- Korostukset avaavat vaikean sanan.
- Voit merkitä **kynällä** vaikean sanan. Muistivihkoon voi kerätä esim. listan vaikeista sanoista.
- Tasopallot kertovat tehtävän vaikeudesta.

1. Lue digikirjan luku 80 •
2. Tarkastele opiskelijan mallivastausta ••
3. Analysoi kolumnin vaikutuskeinoja •••

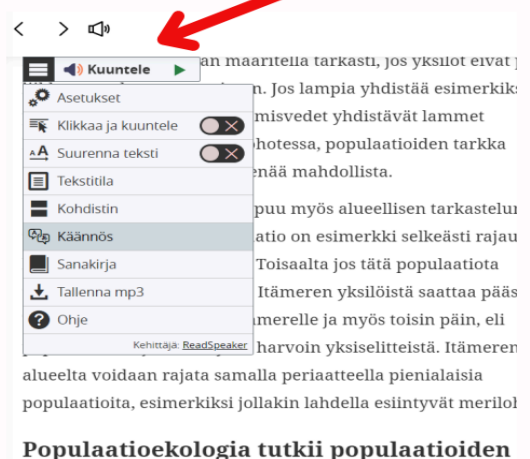
STUDEO

Apua oppimateriaalien käyttöön:

STUDEO

- **Voit kääntää tekstin 35:lle eri kielelle!**
- **Voit kuunnella tekstin (nopeutettuna tai hidastettuna) ja ladata mp3-version koneellesi. Voit myös kuunnella käännetyn version!**
- **Voit käyttää sanakirjaa. Korostukset avaavat vaikean sanan.**

Populaatioekologia tutkii populaatioiden

Apu oppimateriaalien käyttöön:

STUDEO

The screenshot displays the Studeo application interface. On the left, a document titled 'BI2 EKOLOGIAN PERUSTEET (LOPS 2021)' is open, showing text about 'Suomen luonnon monimuotoisuus'. A red arrow points to the document's title bar. In the center, a search or selection tool is active, showing a text input field with 'Selitä valtapuu' and a 'TALLENNA' button. On the right, an audio player is visible with a 'Kuuntele' button and a play icon, with a red arrow pointing to it. The background text includes terms like 'kangasmetsiin', 'kangasmetsiin', 'Näistä jokaisessa vallitsee', 'tyypillisesti tietyt kasvit', 'joiden perusteella metsätyypit', 'olosuhteet vaihtelevat', 'erilaiset tyyppilajit', 'Kangasmetsien valtapuuna ovat havupuut', 'Kuuntele', 'in, jonka pohjoispuolella metsäpuut eivät', 'selviää.', 'Kuivien kankaiden kenttäkerroksen valtalajeina ovat kaneripuolukka, pohjakerroksessa erilaiset jäkälät. Valtapuuna on', 'Mitä kuivempaa ja vähäravinteisempaa alue on, sitä enemmän esiintyy jäkälää ja sitä lyhyempänä mänty kasvaa. Humuske', 'melko ohut.'

- **Voit merkitä kynällä vaikeita sanoja ja kirjoittaa ne myös omiin muistiinpanoihin.**
- **Voit käyttää kohdistinta seuraamisen helpottamiseksi.**
- **Voit myös tulostaa tekstin pdf-tiedostona! Voit valita erikseen tulostettavat alueet, kuten leipätekstin, helpotetun näkymän, tehtävät, sanaston, muistiinpanot yms.**

[Vinkkejä S2-opetukseen | Studeon ohjekeskus](#)

TEKOÄLY OPISKELUN TUKENA

Tekoälyä voi hyödyntää itsenäisessä opiskelussa ja oppitunneilla.

Muista, että generatiivinen tekoäly-chatbot ei ole

hakukone tai sanakirja: älä käytä tiedonhakuun tai faktojen tarkistamiseen.

- laskukone: älä käytä laskimena.
- looginen: älä tukeudu kielimallin päätelmiin.
- johdonmukainen: ei välttämättä toimi samoin samankaltaisissa tilanteissa.
- objektiivinen: kielimalli heijastaa koulutusdataa ja koulutusprosessia.
- virheetön: Tekoäly tekee virheitä ja tekoälyn käyttämä (suomen) kieli ei ole aina hyvää. Lisäksi lauserakenteet voivat olla monimutkaisia. Tekoälyä voi käyttää apuna ideoimassa tehtäviä ja tekstejä. Tekoälyn tuottama teksti ei ole useinkaan sellaisenaan toimiva, vaan sitä pitää muokata. Uusilla prompteilla eli kehoitteilla voi yksinkertaistaa kieltä.

Muista, että tekoälylle ei kannata syöttää henkilökohtaisia tai arkaluonteisia tietoja, kuten omaa nimeä.

Kun käytät tekoälyä, **kerro tarkasti, mitä haluat**. Käytä mahdollisimman selkeitä prompteja eli kehoitteita.

Esimerkki:

- *"Selitä tämä kuin opettaja."*
- *"Käytä helppoa suomea."*
- *"Tee harjoitus, jossa pitää valita oikea sijamuoto."*

Opiskelijana sinun on hyvä tunnistaa oma kielitasosi (esim. A2 tai B1). Tämä helpottaa, kun pyydät tekoälyä tuottamaan tehtävän tietyllä tasolla. *Myös opettajan on hyvä mainita materiaalia tehdessä opiskelijoiden kielitaso.*

Esim. "Selitä, mitä tarkoittaa 'proteiinisynteesi'. Selitä se helpolla suomella. Olen opiskelija, jonka kielitaso on B1."

Alta löydät vinkkejä opiskelijoille itsenäiseen opiskeluun ja opettajalle opetusmateriaalin tuottamiseen.

- **Opintojen aikatauluttaminen ja ajanhallinta**
- Pyydä tekoälyä auttamaan opiskelusuunnitelman tai opintosuunnitelman tekemisessä.
- Tekoäly voi auttaa myös ajanhallinnassa.

Esimerkki:

- *"Minulla on kaksi tuntia aikaa opiskella fotosynteesi. Tee minulla aikataulu."*
- *"Minulla on viikko aikaa opiskella S2-yo-kokeeseen. Auta minua aikataulun kanssa. Muista ruoka- ja kahvitaumat."*
- **Käännökset ja sanakirja-apu**
- Voit pyytää apua sanojen tai tekstien kääntämisessä. Voit myös pyytää selityksiä selkosuomeksi.

Esimerkki:

- *"Mitä tarkoittaa 'evätä'? Selitä helpolla suomella ja anna esimerkki."*
- **Kieliopin opiskelu ja kertaaminen**
- Tekoäly voi selittää kielioppisäännöt ymmärrettävästi ja antaa esimerkkejä.
- Pyydä tekoälyä tekemään testi tai peli esim. sijamuodoista tai verbityypeistä.

Esimerkki:

- *"Keksi lauseita, joissa on partitiivi. Kerro, milloin minun pitää käyttää partitiivia."*
- *"Tee lyhyt testi, jonka avulla voin harjoitella partitiivin käyttöä."*
- **Sanastoharjoitukset**
- Pyydä tekoälyä tekemään sanastoharjoituksia tietystä aiheesta.

Esimerkki:

- *"Tee minulle harjoitus, jossa yhdistän käsitteet ja niiden selitykset. Sanojen pitää liittyä ihmisen puolustusjärjestelmään."*

- **Kuuntelu ja ääntäminen**
- Pyydä linkkejä suomenkielisiin kuunteluharjoituksiin tai videoihin.
- Pyydä tekoälyä kirjoittamaan sinulle keskustelu, jonka voit lukea ääneen ja harjoitella ääntämistä.

Esimerkki:

- *"Haluaisin harjoitella suomen kielen ääntämistä. Voitko kirjoittaa tekstin, jonka avulla tämä onnistuisi?"*

- **Opiskelu pelien avulla**

- Pyydä tekoälyä tekemään testi tai peli esim. sijamuodoista tai verbityypeistä.

Esimerkkejä:

- *"Tee minulle 5 lauseen täydennystehtävä, jossa pitää valita oikea sijamuoto. Aihe voi olla ihmisen biologia. Kerro myös oikeat vastaukset ja selitykset."*
- *"Leikitään arvauspeliä. Etsi sana, joka liittyy ihmisen biologiaan. Anna minulle kolme vihjettä, ja minä arvaan."*
- *"Tee aukkotehtävä, johon pitää täydentää sanoja eri sijamuodoissa."*

✂ *Esimerkki, mitä tekoäly voi tehdä: Minä menen ___ (koulu).*

Vastaus: kouluun (illatiivi)

- **Puhuminen**

- Käytä tekoälyä juttukaverina. Harjoittele keskustelua suomeksi. Voit pyytää tekoälyä puhumaan tietyllä tasolla (esim. helpolla suomella).
 - **HUOM!** Jotkut tekoälysovellukset mahdollistavat keskustelun puhumalla. Voit kuitenkin käydä keskustelua myös kirjoittamalla.
 - Apple iPhone mahdollistaa samantapaisen keskustelun Sirin kanssa.
 - Google mahdollistaa samantapaisen keskustelun Assistantin kanssa.
 - Voit harjoitella esimerkiksi työhaastattelua, ravintolassa asioimista, puhelinkeskustelua työnantajan kanssa tai keskustelua ihmisen kanssa, joka puhuu Oulun murretta.

Esimerkki:

- *"Teen töitä puhelinmyyjänä ja myyn sanomalehteä. Keskustele kanssani ja esitä mahdollista asiakasta, jolle soitan."*

- **Tekstin kirjoittaminen**

Muista nämä asiat ennen kuin käytät tekoälyä kirjoittamisen tukena:

- **Tekoälyn luoma teksti on geneerinen** eli se sisältää vain yleistason pohdintaa. Se ei tuo tekstiin persoonallista näkökulmaa tai syvällistä analyysia. Kirjoitelma jää pintapuoliseksi, koska tekoäly ei ajattele tai tulkitse kuten ihminen.
- **Oma ajattelusi ei kehity**, jos käytät tekoälyn kirjoittamia valmiita tekstejä. Kirjoitelmien tarkoitus on kehittää mm. omaa ajattelua ja argumentointitaitoa. Jos tekoäly tekee kaiken työn, tämä oppimisprosessi jää väliin.
- **Muista eettisyys!** Opettajat huomaavat usein, jos teksti ei vastaa opiskelijan tavallista tai aiempaa tyyliä. Tekoälyn teksti erottuu usein kieleltään ja rakenteeltaan. Tekoälyn tekemän kirjoitelman esittäminen omana työnä on huijaamista ja verrattavissa plagiointiin. Se voi johtaa kurinpidollisiin seuraamuksiin, kuten arvosanan alentamiseen tai koko opintojakson keskeyttämiseen.
- **Tekoäly ei aina käytä oikeita lähteitä**, eikä se voi tarjota täsmällisiä lähdeviittauksia. Väärät tai epäselvät lähteet voivat johtaa virheelliseen tietoon.
- **Mahdollisuus parempaan!** Tekoäly voi olla loistava **apu**: se voi antaa ideoita, selittää käsitteitä tai auttaa rakenteen suunnittelussa. Mutta lopullinen essee kannattaa kirjoittaa itse – silloin siitä tulee aidosti omasi.

Oman tekstin kirjoittamisessa tekoäly voi olla hyvä apuväline. Se antaa uusia näkökulmia ja auttaa vaihe vaiheelta eteen päin.

Voit hyödyntää tekoälyä kirjoittamisen eri vaiheissa. On tärkeää suhtautua tekoälyn apuun kriittisesti. Et saa unohtaa oman äänen, omien näkemysten ja mielipiteiden merkitystä. Käytä tekoälyä siis vain oman ajattelun tukena!

Kun hyödynät tekoälyä kirjoittamisessa, voit itse määrittää sille sopivan roolin tai pyytää siltä apua silloin, kun tarvitset.

Tekoäly voi esimerkiksi tarkastaa oikeinkirjoituksen ja pyydetessä selittää, miksi sana kirjoitetaan tietyllä tavalla.

Tekstiä voi ideoida tekoälyn ehdottamien aiheiden tai otsikoiden pohjalta, mutta niistä kannattaa kehitellä itse uusia ideoita ja näkökulmia.

Voit myös analysoida ja parantaa itse kirjoitetun tekstin ensimmäisen version rakennetta tai kieltä reaaliaikaisesti tekoälyn avulla.

lida Pitkänen, Tehtäviä tekoälystä äidinkielen ja kirjallisuuden opetukseen (2024)

- *Kun teksti (kirjoitelma, kommentti, viesti) on valmis, pyydä tekoälyä korjaamaan kielioppivirheet ja antamaan palautetta tekstistä. Pyydä myös tekoälyä selittämään kielioppiin liittyvät virheet selkeällä suomella.*

KIELIVINKIT ARKEEN

Erialaisten sovellusten avulla voit vahvistaa sanavarastoasi ja kielioppiasi.

Tässä lista muutamista kielen oppimisen ohjelmista:

Duolingo

Babbel

Quizlet

Memrise

WordDive

LingQ

AnkiApp Flashcards

Tandem

Mondly

Kielibuustin sivuilta löydät lisää vinkkejä, miten voit lisätä suomen kieltä arkeesi.

Muita vinkkejä:

- Etsi Youtubesta suomen kielen opetusvideoita esimerkiksi hakusanalla: *suomen kieli B1*
- *Seuraa suomenkielisiä tubettajia Youtubessa tai somevaikuttajia Instagramissa, Snapchatissa tai TikTokissa.*
- *Kuuntele suomenkielisiä podcasteja esimerkiksi Yleltä.*
- *Kuuntele suomenkielistä musiikkia Youtubesta tai Spotifysta.*
- *Lue ja kuuntele suomenkielistä kirjallisuutta. Ilmaisia äänikirjoja löydät Yleltä. Lisäksi maksullisia äänikirjapalveluita ovat mm. BookBeat, Storytell ja Nextory.*
- *Katso suomenkielisiä ohjelmia. Lisää tarvittaessa suomenkieliset tekstitykset.*
- *Lue päivittäin suomenkielisiä uutisia. Hyviä uutissivustoja ovat Yle (myös Yle-uutiset selkokielellä) ja Selkösanomat.*
- *Tee muistiinpanoja haluamallasi kielellä ja lopuksi kirjoita tärkeät asiat myös suomeksi. Tee muistiinpanoistasi ajatuskartta.*
- *Pyydä S2-opettajaasi tarkistamaan tehtävät kanssasi. Keskustele myös rohkeasti opettajien kanssa suomen kielen haasteistasi (suomeksi - totta kai!)*

TREENAA ITSENÄISESTI KESÄLLÄ

Alta löydät listan muutamista paikoista, joissa on mahdollista opiskella suomen kieltä ja kulttuuria myös **kesällä**.

Kesälukioseura - Kesälukioseura

Huom. Kesälukioon voi hakea apurahaa. Lue lisää apurahan hakemisesta täältä.

Helsingin etäkesälukio

Konepajan aikuislukio

Verkko-opinnot

Eiran aikuislukion kesäopetus

Kesäyliopistot abeille ja lukiolaisille

Kansalaisopistot

Yksityiset opettajat ja tutorit

KIELITIETOISUUS LUKIO-OPETUKSESSA

KIELITIETOINEN OPETTAJA

- Rohkaisee, kannustaa ja keskustelee.
- Arvostaa monikielisyyttä ja näkee opiskelijoiden äidinkielet ja muut osaamat kielet oppimisen välineenä.
- Käyttää selkeää ja monipuolista kieltä.
- Suunnittelee oppitunnin rakenteen ja antaa myös toiminnallisia tehtäviä. Pitkät kuuntelujaksot voivat olla monikieliselle oppijalle haastavia.
- Huomio monenlaiset oppijat ja tarjoaa opiskelijoille sopivan tasoisia haasteita eriyttämällä.
- Ymmärtää, että kielen ja asiasisällön opettaminen kulkevat limittäin.
- Tiedostaa ja tunnistaa opettamansa oppiaineen kielen haastavat piirteet ja käsitteet.
- Toteuttaa oikeudenmukaista opetusta ja haluaa mahdollistaa monikieliselle opiskelijalle kokemuksen osallisuudesta.

ENNEN OPPITUNTIA

- Huomioi opetuksessa opiskelijoiden aiemmat tiedot, taidot ja kokemukset, jotka hän on voinut oppia tai kokea eri kielellä tai muussa kulttuurissa. Muista, että kulttuurisidonnaiset ilmiöt eivät avaudu kaikille opiskelijoille samalla tavalla!
- Pyri luomaan ryhmään positiivinen ilmapiiri niin, että opiskelijat rohkaistuvat osoittamaan epävarmuuttaan ja uskaltavat esittää yksinkertaisiakin, ns. "tyhmiä" kysymyksiä. Tavoitteena on, että opiskelijat uskaltavat vastaamaan silloinkin, kun he eivät ole varmoja vastauksesta.
- Älä kiirehdi. Varaa oppitunnistasi aikaa pelkälle kuuntelulle ja keskustelulle.
- Ota vihko käyttöön. Kirjoitakaa ja piirtäkää muistiinpanoja. Opiskelijoiden on joskus vaikea keskittyä useampaan asiaan samanaikaisesti, joten anna kirjoittamiselle aikaa.
- Tutustu oppimateriaaliin: mitä tukea S2-opiskelijoille on tarjolla? Usein oppikirjoista löytyy sanakirjat, käännökset, ääneenlukutoiminto, tekstin rajaus, mahdollisuus ladata tiedosto äänitteenä puhelimeen yms.
- Tulosta tarvittaessa opiskelijoille oppikirjan kappale. Karsi havainnollistavat esimerkit, turhantarkat kuvailut ja lisätiedot. Tee materiaalista aukkomallinen tehtävä, jota opiskelijat täyttävät oppitunnin aikana.
- Opetta opiskelijat hyödyntämään sisällysluetteloita ja väliotsikoita.

OPPITUNNIN ALUSSA

- Käytä selkeää opetuspuhetta. Puhu tarpeeksi rauhallisesti ja selkeästi. Kerro, miten oppitunnilla opittava asia liittyy edellisen tunnin aiheeseen.
- Kirjoita tunnin aihe tai otsikko taululle opiskelijoiden nähtäväksi.
- Jos aikaa on, järjestele oppitunnin aikataulu taululle. Tämä helpottaa tunnin seuraamista ja asioiden hahmottamista.
- Määrittele oppitunnin tavoite: Mikä on keskeisin asia, mikä opiskelijoiden täytyy oppia?
- Oppikirjoissa kappaleen yhteenveto on usein aseteltuna tekstin loppuun. Aloita siitä huolimatta yhteenvedosta.
- Anna opiskelijoilla lista avainsanoista ja käykää se läpi yhdessä.

OPPITUNNIN AIKANA

- Kokoa tekstin **keskeiset käsitteet taululle**. Voit pyytää myös opiskelijoita kokomaan tekstin vaikeita käsitteitä (huom. nämä voivat olla muitakin kuin aiheeseen liittyviä termejä). Käykää käsitteet yhdessä läpi.
- Hyödynnä kaikkia **aistikanavia**
 - Kirjoita vaikea sana taululle ja avaa se sekä suullisesti että kirjallisesti.
 - Piirrä opeteltava asia tai ilmiö taululle.
 - Havainnollista käsiteltävä asia ajatuskartan avulla.
 - Näytä kuvia ja käytä esineitä opetuksen tukena.
 - **Erityisesti haastavat asiat on hyvä esittää vähintään kahdella tavalla.**
- Pyydä opiskelijaa lukemaan tekstiä ääneen. Voit myös lukea itse tekstin ääneen opiskelijoille tai hyödyntää digitaalisten välineiden äänenlukutoimintoja.
- Pyydä opiskelijaa lukemaan **otsikko, väliotsikot ja kuvatekstit**. Mitä tärkeitä tietoja, sanoja ja käsitteitä niistä voi löytää? Pyydä kirjoittamaan sanat muistiin.
 - Pyydä opiskelijaa silmäilemään oppikirjan tekstiä. Mitkä **sanat toistuvat** tekstissä? Usein toistuva sana kertoo pääasiasta. Mitkä sanat on alleviivattu tai lihavoitu?
- Pysähdy **avaamaan vaikeita käsitteitä ja muita sanoja** (esim. abstrakteja verbejä). Sanat on hyvä kirjoittaa auki myös taululle. *Sivun lopussa on listattuna erilaisia haastavia sanoja ja ilmaisuja.
- Käytä runsaasti **toistoa**.
- Hyödynnä **vertaistukea**.
 - Anna opiskelijoille keskustelutehtäviä. Voit pyytää esim. opiskelijaa selittämään tekstin pääkäsitteet vieruskaverille.

- Anna samaa kieltä puhuville mahdollisuus auttaa toisiaan puhumalla opittavasta aiheesta ja käsitteiden määritelmistä eri kielillä.
- Rohkaise opiskelijaa **hyödyntämään kaikkia osaamiaan kieliä**. Voit pyytää esim. kääntämään tekstin opiskelijan osaamalle toiselle kielelle.
- Opetta opiskelijoita luomaan omia **muistisääntöjä**. Esim. ”laskimo laskee ja valtimo vie”, ”kalium on kotona, natrium on naapurissa”.
- Havainnollista käsitteitä ja opeteltavia asioita konkreettisin ja **toiminnallis**in esimerkein. *Esim. Opettaja pyytää opiskelijaa askeltamaan yhdeksän metriä ja näin havainnollistaa ruoansulatuskanavan pituutta.*

Kertaa opetettu asia **oppitunnin lopuksi**.

OPPITUNNIN JÄLKEEN

- Voit antaa tulevan oppitunnin materiaalin opiskelijoille jo valmiiksi luettavaksi. Näin opiskelijat voivat perehtyä tulevan aiheen keskeiseen käsitteistöön etukäteen, esim. sanakirjan avulla.

KOETILANTEESSA

- Anna opiskelijan käyttää sanakirjaa oppitunnilla ja kokeessa esimerkiksi siten, että koetilassa on yksi tietokone, jossa on käytössä (offline-tilassa oleva) sanakirja. Voit myös käyttää mahdollisuuksien mukaan fyysisiä sanakirjoja.
- Anna opiskelijan ottaa sanalista (tai jopa omat muistiinpanot) kokeeseen mukaan.
- Laadi koe siten, että helpot tehtävät ovat ensin ja vaikeimmat ovat viimeisinä.
- Käytä samanlaisia tehtävänantoja kuin oppitunneilla on käytetty ja harjoiteltu.
- Lue tehtävänannot ääneen ja avaa tarvittaessa.
- Pohdi, voisiko suoritusta täydentää suullisesti.

KUN KIRJOITETAAN ESSEETÄ

- Käytä selkeitä, yksiselitteisiä tehtävänantoja ja vältä tarpeettoman monimutkaisia lauserakenteita.
- Pohdi, voisiko esseetehtävän suunnitella yhdessä opettajajohtoisesti tai pienissä ryhmissä esimerkiksi ajatuskartan avulla.
- Pyydä opiskelijaa jakamaan heti kirjoitusvaiheen alussa teksti sinulle. Tällöin voit tukea paremmin opiskelijaa kirjoitustyön eri vaiheissa.

- Anna opiskelijalle valmiita rakennemalleja tekstin pohjaksi. Voit esimerkiksi antaa kappaleiden aloitusfraasit, otsikoida kappaleet tai luetella ne kysymykset, joihin opiskelijan tulee vastata.
- Anna esseestä palautetta ja pyydä opiskelijaa muokkaamaan ja viimeistelemään teksti palautteen pohjalta. Varmista, että opiskelija ymmärtää antamasi palautteen.

ARVIOINTI JA PALAUTTEEN ANTAMINEN

- Muista hyödyntää osatavoitteita.
- Pohdi, miten opiskelija voi osoittaa osaamisensa kielitaidosta riippumatta. Mitä arvioidaan?
- Anna opiskelijalle kannustavaa, tarkkaa ja realistista palautetta hänen oppimisestaan, osallistumisestaan ja työskentelystään. Pyydä häntä myös itse arvioimaan omaa oppimistaan ja oppimisen tapoja.

ESIMERKKEJÄ HAASTAVISTA SANOISTA JA ILMAISUISTA

- abstraktit verbit (kehittyä, kohdistua, suorittaa, mahdollistaa, tehostaa, aiheuttaa, toteuttaa, ilmetä, taata, säätää, välittää, vaikuttaa, edustaa). **Pohdi, voiko toiminnan nähdä.**
- abstraktit substantiivit (kyky, tekijä, aine, vaikutus, ominaisuus, ilmavuus) **Pohdi, mikä voisi olla sopiva, tutumpi synonyymi.**
- harvinaiset adjektiivit (altis, jylhä, jouheva).
- homonyymit eli samannäköiset sanat, jotka merkitsevät eri asioita; näitä syntyy esimerkiksi taivutuksessa (soita: suo – soita: soittaa)
- harvinaiset, vähemmän tutut sanat (väylä, akka, kurittaa, liki)
- murteelliset ja slangi-ilmaukset, vanhahtavat ilmaukset (sotata, rutkasti, nisu, faija, renki, korea)
- yhdyssanojen oma merkitys (taistelukenttä vrt. taistelu ja kenttä, aivovuoto vrt. aivo ja vuoto)
- lauseenvastikkeet (Kuunnellessasi opettajan ohjeistusta teet muistiinpanoja)
- kielikuvat (pullonsuu, kielikorva, toisen portaan tietoa, per nuppi)
- sananlaskut
- kaksoskonsonantit ja -vokaalit (kukka/kuka, tuuli/tuli)
- erilaiset sidossanat (kun – kunnes, että – jotta, tai – vai, *tällöin, tuolloin, jolloin*)
- esseen merkitys eri oppiaineissa – esseellä voidaan tarkoittaa montaa eri asiaa!

Usein on hyvä pysähtyä esimerkiksi seuraavanlaisten virkkeiden kohdalla:

"Ympäristöön **vaikuttavia** tekijöitä on monenlaisia."

"Mitkä ympäristötekijät **mahdollistavat** vesiruton?"

"Tietyt lajit ovat erityisen **alttiita** sukupuuttoon kuolemiselle."

"Millaisia vaikutuksia laivaliikenteellä on ympäristöön?"

"Viesti **välitetään** sähköisten impulssien ja välittäjäaineiden avulla hermosolusta toiseen synapsien kautta."

Huom! Oppimateriaalien teksteissä vaikeita eivät olet pelkästään tiedonalan uudet käsitteet vaan usein myös abstraktit ja harvinaiset ilmaisu, joita opiskelija ei ole tottunut käyttämään arkikielessä.

[Lähde: eNorssi, Kielitietoisien opettajan opas. Toim. Tarja Ruohonen, 2019.](#)

[Lähde: Kielitietoisuus lukiossa. Oppijan oikeus - opettajan taito. Saarinen, M. & Ojala, S. \(Helsingin yliopisto, 2021\)](#)